

(ISSN: 2587-0238)

Uçar Çabuk, F. & Tezel Şahin, F. (2023). The Effect of The Parent-Child Communication Education Program on Parent-Child Relationship and Communication, *International Journal of Education Technology and Scientific Researches*, 8(23), 1636-1682.

DOI: <http://dx.doi.org/10.35826/ijetsar.654>

Article Type (Makale Türü): Research Article

THE EFFECT OF THE PARENT-CHILD COMMUNICATION EDUCATION PROGRAM ON PARENT-CHILD RELATIONSHIP AND COMMUNICATION*

Feyza UÇAR ÇABUK

Assist. Prof. Dr., Osmaniye Korkut Ata University, Osmaniye, Türkiye, feyza_ucar@hotmail.com
ORCID: 0000-0001-7341-0420

Fatma TEZEL ŞAHİN

Prof. Dr., Gazi University, Ankara, Türkiye, tsahin@gazi.edu.tr
ORCID: 0000-0003-2098-2411

Received: 05.12.2022

Accepted: 11.08.2023

Published: 01.09.2023

ABSTRACT

The purpose of the current study was to investigate the Educational Program of Parent Child Communication applied on mothers and fathers having a child at 5-6 age group on parent child relation and communication. A combined design was used in the study by gathering and analysing both qualitative and quantitative data. The working group of the study was made up of 60 parents, 30 in test and 30 in control group, having a child in 5-6 age group attending to an independent kindergarten acting under the Ministry of Education in the city of Isparta. As a data collection tool, General Information Form, Child Parent Relation Scale and the Evaluation Tool for Parent Child Communication were used, and Child Parent Relation Scale and Program Evaluation Form were used for qualitative data. Mothers and fathers in the test group were applied Parent Child Communication Training Program in 12 sessions and no training was applied to mother and fathers in the control group. The quantitative data of the research were analyzed with the SPSS 20 package program. In the analysis of the qualitative data of the research, the technique of content analysis was used. At the end of the study, it was found that the Educational Program of Parent Child Communication had a positive effect on the relations and communications of mothers and fathers with their children. In the follow up tests carried out 6 weeks after the application, it was found that the effect of the program still lasted. Mothers and fathers expressed that they set up short and clear sentences that their child could easily understand after the Educational Program of Parent Child Communication, they used self-language, had eye contact while listening their children, made involved listening by nodding their heads and agreed with them by touching on their back. In addition parents indicated that the program had a positive effect on their relations and communications with their children, they had good time with their children, played games and that they read books to their children. It was found that the program supported the relations of and communications of parents with their children.

Keywords: Preschool period, communication, parent child relation, parent child communication.

* This article was prepared from the doctoral thesis titled "The Effect of Parent Child Communication Education Program on Parent Child Relationship and Communication" prepared by the first author under the supervision of the second author at Gazi University, Institute of Educational Sciences.

INTRODUCTION

The institution where a child has the most intense interaction and spends the longest time together is family. Family is one of the fundamental building blocks of society that influences children's life from the prenatal period throughout their life (Oktay et al., 2003). The family is also an institution that creates the environment where children's emotions take shape, their emotional skills develop, and relationships are experienced. The most natural setting where children can find the necessary attention, love, care, and affection for their mental and physical well-being is the family environment (Köksal Akyol, 2003; Tezel Şahin & Özyürek, 2010). As such, children's social, emotional, intellectual, and physical development begins primarily within the family (Chow et al., 2004).

A child raised and nurtured within the family learns and exhibits behaviors by observing their parents over time (Berk, 2006; Erkan, 2010; Kaya, 2011; Nazlı, 2014; Segrin & Flora, 2005). The most influential individuals in a child's acquisition and application of communication skills are primarily the mother and father. The quality communication initiated by children with their mother and father influences their ability to gain positive communication experiences, establish good relationships with their surroundings, and grow up as individuals who are well-adjusted to society (Akgün & Yeşilyaprak, 2010; Arabacı & Ömeroğlu, 2013; Tarkoçin, 2014; Tezel Şahin, 2014; Yörükoğlu, 2014).

The first person a child communicates with is their mother. The child's relationship and communication with their mother begin in the womb and continue throughout their life (Köksal Akyol, 2003). From the moment of birth, another person with whom the child establishes communication and maintains a relationship throughout life is their father. Fulfilling their needs on time during infancy, the balanced and consistent attitude of both mother and father, having a healthy relationship with the child, and positive communication experiences contribute to the development of the child's foundational sense of trust and their ability to utilize effective communication skills in later years (Telles, 2002). Furthermore, the healthy communication established between mother-child and father-child supports all areas of the child's development (Downer et al., 2008; Köksal Akyol, 2003; Lanjekar et al., 2022; Mwoma, 2009; Pancsofar et al., 2008). The inability to establish healthy communication between mother-child and father-child is considered a potential cause for various behavioral disorders that may arise in the future (Akgün & Yeşilyaprak, 2010; Amato, 1994; Alkan Ersoy vd., 2014; Çağdaş, 2012; Günalp, 2007; Kuzu, 2006; Li et al., 2023; Tok, 2001; Yavuzer, 2003).

In addition to mother-child and father-child communication, the relationship and communication between spouses also affect children. To convey accurate and effective messages to their children, parents need to be aware of communication methods and also ensure healthy communication between themselves. In the parent-child relationship triangle, parents would be able to find solutions to their problems if they communicate their feelings and thoughts to each other and use effective communication skills, (Ulutaş & Ömeroğlu, 2007).

Parenting education programs aim to enhance the self-confidence of mothers and fathers, change their negative behaviors, support parents and other family members in matters concerning child care, development, and education, and thereby strengthen parent-child communication (Kılınç, 2011; Kurtulmuş, 2003; Tezel Şahin & Özyürek, 2016). Additionally, family education programs aim to provide education to mothers and fathers regarding their roles as parents, organize or strengthen family life, and equip them with the necessary knowledge and skills (Aral et al., 2011; Warner & Sower, 2005). While family education is running, the active participation of mothers and fathers in the education program, both parents being involved in the program together, and benefiting from various methods and techniques within the program enhance the effectiveness of the education program (Yılmaz Bolat, 2011). According to Yuen (2017), family education encompasses a series of educational and supportive measures that assist parents in understanding their own social, emotional, psychological, and physical needs, as well as the needs of their children. Considering the studies conducted in Turkey, family education programs are given importance in recent years. These studies have generally been conducted with mothers, and some have been carried out with fathers. Communication has been addressed within family education programs, but this topic has not been elaborated. In our country, there are very few parent-child communication education programs specifically designed for parents of preschool children implemented both for mothers and fathers. In this context, the aim is to investigate the effect of the Parent-Child Communication Education Program on parent-child relationships and communication.

Working with both mothers and fathers is believed to maximize the impact of the program on children. In the Parent-Child Communication Education Program, working with each child's mother and father, exploring parent-child communication, providing "We are doing family activities" sessions related to the program's goals, and distributing storybooks contribute to the program's originality.

The Parent-Child Communication Education Program, implemented for both parents together, is believed to contribute to healthy mother-child, father-child, and mother-father communication and positively influence the joint attitude and behavior of parents towards their children. Children who establish healthy communication with their parents are successful in listening and speaking, expressing their feelings and thoughts clearly and comprehensibly, and regulating their social relationships (Höl, 2017; Kazan & Sarısoy, 2021; Önder, 2005; Tarkoçin, 2014). The fact that children who acquire positive communication skills from their parents will also enhance their communication with other individuals in their surroundings (such as siblings, classmates, and relatives) increases the significance of the research. In addition, through the prepared Parent-Child Communication Education Program, children with positive communication skills are expected to achieve success by utilizing these skills not only in their social development but also in other areas of their development. Furthermore, the program is significant in contributing to parents' increased activeness, knowledge, and consciousness, as well as supporting them in establishing healthier relationships and communication with their children. This study investigates the effect of the Parent-Child Communication Education Program on parent-child relationships and communication. Therefore, answers were sought to the following questions:

1. Does the parent-child communication education program have an impact on parent-child relationships?
2. Does the parent-child communication education program have an impact on parent-child communication?
3. What are the views of parents about the program?

METHOD

This study employed a mixed-method research design. As mixed-method research designs have an experimental nature, the study employed a pretest/posttest/follow-up test control group experimental design for collecting quantitative data and used the interview method for collecting qualitative data. Mixed methods are preferred because they provide a better understanding of the research problem and question by utilizing both quantitative and qualitative methods, which can provide a more comprehensive perception than using one method alone (Creswell & Plano Clark, 2018).

Participants

The research participants were determined using the criterion sampling method of purposive sampling methods. The following criteria were taken into account during sampling:

- Parents whose children attend preschools
- Parents with children aged 5-6
- Parents whose children exhibit typical development
- Parents who have not participated in any education related to parent-child relationships and communication previously
- Parents who willingly and voluntarily participate in the study
- Parents who are living together

The research participants consisted of 60 parents, including 15 mothers and 15 fathers in the experimental group, and 15 mothers and 15 fathers in the control group. Table 1 presents the distribution of mothers' and fathers' demographic characteristics.

Table 1. Distribution of Parents in Experimental and Control Groups by Their Demographic Characteristics.

	Experimental Group				Control Group			
	Mother		Father		Mother		Father	
	n	%	n	%	n	%	n	%
Age								
20-25	0	0.00	0	0.00	2	13.33	0	0.00
26-30	2	13.33	1	6.66	4	26.67	3	20.00
31-35	9	60.00	3	20.00	4	26.67	5	33.33
36-40	3	20.00	9	6.00	4	26.67	5	33.33
41 and above	1	6.67	2	13.33	1	6.67	2	13.33

Education Status								
Primary School	2	13.33	1	6.67	3	20.00	0	0.00
Middle School	3	20.00	3	20.00	6	40.00	4	26.67
High School	6	40.00	8	53.33	5	33.33	8	53.33
University	4	26.67	3	20.00	1	6.67	2	13.33
Employment Status								
Employed	4	26.67	14	93.33	6	40.00	14	93.33
Unemployed	11	73.33	1	6.67	9	60.00	1	6.67
Profession								
Self-Employed	0	0.00	3	20.00	0	0.00	5	33.33
Government Employee	2	13.33	6	40.00	3	20.00	4	26.66
Worker	2	13.33	5	33.33	3	20.00	5	33.33
Retired	0	0.00	1	6.66	0	0.00	1	6.66

Table 2 presents the distribution of parents in experimental and control groups according to their children’s demographic characteristics.

Table 2. Distribution of Parents in Experimental and Control Groups by Their Children’s Demographic Characteristics.

	Experimental Group		Control Group	
	n	%	n	%
Gender				
Girl	9	60.00	7	46.70
Boy	6	40.00	8	53.30
Age				
5	7	45.00	9	60.00
6	8	55.00	6	40.00
Number of Siblings				
One child	7	46.66	8	53.33
Two siblings	6	40.00	5	33.33
Three or more siblings	2	13.33	2	13.33
Birth Order				
First child	11	73.33	10	66.66
Second child	3	20.00	4	26.66
Third child	1	6.66	1	6.66

Data Collection Tools

In this research, the General Information Form, Parent-Child Relationship Scale, Parent-Child Communication Assessment Tool, Parent Interview Form, and Program Evaluation Form were utilized.

Child-Parent Relationship Scale (CPRS): The CPRS, developed by Pianta (1992) and adapted into Turkish by Özkan (2014) and Tezel Şahin, was employed in the study to determine the relationships of parents with their children aged 5-6 years who attend preschool education institutions. It consisted of three sub-dimensions. The Cronbach’s Alpha coefficient was calculated as 0.722 for the positive relationship sub-dimension, 0.742 for the conflict, and 0.531 for the attachment (Özkan, 2014, p.58).

Parent-Child Communication Assessment Tool (PCCAT): The PCCAT was developed by Arabacı and Ömeroğlu (2016) to assess the behaviors of parents with children aged 48-72 months in terms of their communication with their children. The scale is based on a five-point Likert-type rating scale with response categories of “Always”, “Often”, “Sometimes”, “Rarely”, and “Never”. PCCAT consisted of five sub-dimensions: Speaking, listening, message, non-verbal communication, and empathy. The internal consistency coefficient (α) was 0.67 for the speaking sub-dimension of the PCCAT, 0.70 for the listening, 0.60 for the message, and 0.56 for the non-verbal communication, and 0.73 for the empathy (Arabacı & Ömeroğlu, 2011, p.72).

Parent Interview Form: It was administered to the parents in the experimental group to obtain the opinions of mothers and fathers regarding their relationship and communication with their children. The Parent Interview Form prepared through literature reviews before and after the program on aspects parents should consider while listening to and conversing with their children and aspects they should consider in their communication and relationships with their children consisted of open-ended questions that were refined based on expert opinions.

Program Evaluation Form: It was prepared to determine parents’ opinions regarding the Parent-Child Communication Education Program. The form consists of open-ended questions designed to gather the overall opinions, suggestions, and critiques of parents regarding the Parent-Child Communication Education Program before and after its implementation.

Data Collection Process

This section of the study provides information concerning the preparation of the Parent-Child Communication Education Program, the administration of pretests, the implementation of the Parent-Child Communication Education Program, and the administration of posttests and follow-up tests. The data of the study were collected in the 2016-2017 academic year and the program was implemented in the same period. In this article, the rules of publication ethics have been complied with.

During the preparation phase of the education program, an extensive literature review was conducted. In addition, the subject of the educational program was elaborated per specified objectives. The session contents of the education program were prepared with a focus on supporting parents in enhancing their communication and relationships with their children. The program also included practical information that parents could apply in their daily lives. According to topics determined for the sessions, the program’s content was created by preparing objectives, worksheets, appropriate instructional techniques, materials, and activities parents could do at home with their children (such as games, art activities, and reading books). The Parent-Child Communication Education Program was presented to seven experts, including three preschool educators, two child development specialists, and two psychologists to obtain their views on it. The duration of the Parent-Child Communication Education Program, finalized based on expert views, was 12 weeks in total.

After preparing the education program, the CPRS, PCCAT, and interview forms were administered to the parents as pretests. Afterward, the Parent-Child Communication Education Program sessions were implemented for the experimental group parents once a week for 12 weeks. The duration of each education session was 60-80 minutes on average. At the end of each session’s presentation, a “We Are Doing Family Activities” session was included, evaluations were conducted, and the sessions were concluded by distributing storybooks for the parents to read to their children at home that week. After the completion of the education program, posttests were administered to the experimental and control group parents. Six weeks after administering the posttest, the tests were re-administered to the experimental group parents to determine the lasting effect of the implemented Parent-Child Communication Education Program.

Data Analysis

The data collected through the General Information Form, Parent-Child Relationship Scale, and PCCAT were transferred to a computer and analyzed using appropriate statistical methods. Furthermore, the data collected through the Parent Interview Form and the Program Evaluation Form were transcribed and subjected to content analysis.

Non-parametric tests were employed due to the non-normal distribution of variables in the quantitative data of the study. Significant differences between the experimental and control groups in terms of pretest and posttest scores were analyzed using the Mann-Whitney U test. The parents’ pretest and posttest scores were compared using the Wilcoxon test, and their pretest, posttest, and follow-up test scores were compared using Friedman’s Two-Way ANOVA. Further, the qualitative data were subjected to content analysis. Content analysis, widely utilized in qualitative research, involves gathering and organizing similar data under specific concepts and themes and interpreting them in a comprehensible manner for the readers (Varışoğlu et al., 2013).

FINDINGS

The findings obtained from the research conducted to examine the impact of the Parent-Child Communication Education Program on parent-child relationships and communication are presented below.

Findings Regarding the Child-Parent Relationships

Table 3. Mann Whitney U Test Results for Between-Group Differences in Child-Parent Relationship Scale Pretest Scores.

CPRS	Group	n	\bar{X}	SD	Mann Whitney U Test		
					Mean of Squares	z	p
Positive Relationship	Experiment	30	31.47	3.91	31.33	-0.371	0.71
	Control	30	31.13	3.44	29.67		
Conflict	Experiment	30	23.20	4.18	32.12	-0.721	0.471
	Control	30	22.80	2.99	28.88		
Attachment	Experiment	30	14.47	3.32	31.12	-0.276	0.783
	Control	30	14.30	2.96	29.88		

No significant difference was found between the CPRS sub-dimension pretest scores of parents in experimental and control groups ($p > 0.05$). This result could be explained by the similar level of relationships existing between the parents and their children in both the experimental and control groups. The similarity of the two groups indicates that they are equivalent to each other.

Table 4. Mann Whitney U Test Results for Between-Group Differences in Child-Parent Relationship Scale Posttest Scores.

CPRS	Group	n	\bar{X}	SD	Mann Whitney U Test		
					Mean of Squares	z	p
Positive Relationship	Experiment	30	53.47	2.71	45.50	-6.667	0.001
	Control	30	31.33	3.02	15.50		
Conflict	Experiment	30	47.97	2.89	45.50	-6.666	0.001
	Control	30	22.60	3.22	15.50		
Attachment	Experiment	30	31.80	1.75	45.50	-6.688	0.001
	Control	30	14.37	3.05	15.50		

Significant differences were found between the experimental and control groups in posttest scores for all sub-dimensions of CPRS ($p < 0.05$). The high posttest scores of the experimental group parents in CPRS suggest that the Parent-Child Communication Education Program was effective.

Table 5. Wilcoxon Test Results for Differences between Child-Parent Relationship Scale Pretest and Posttest Scores of Control Group Parents.

CPRS		n	\bar{X}	SD	Wilcoxon Test		
					Mean of Squares	z	p
Positive Relationship	Pretest	30	31.13	3.44	4.88	-0.837	0.403
	Posttest	30	31.33	3.02	5.92		
Conflict	Pretest	30	22.80	2.99	6.30	-0.418	0.676
	Posttest	30	22.60	3.22	4.70		
Attachment	Pretest	30	14.30	2.96	5.50	-0.535	0.593
	Posttest	30	14.37	3.05	6.42		

No significant differences were found ($p > 0.05$) between the pretest and posttest scores of the control group parents in the positive relationship, conflict, and attachment sub-dimensions of the CPRS measured before and after the Parent-Child Communication Education Program. Accordingly, there was no change in the relationship between the control group parents and their children.

Table 6. Friedman’s Two-Way ANOVA Test Results for Differences between Experimental Group Parents’ Child-Parent Relationship Scale Pretest, Posttest, and Follow-Up Test Scores.

CPRS		Friedman’s Two-Way ANOVA					Multiple Comparison	
		n	\bar{X}	SD	Mean of Squares	Chi-Square		p
Positive Relationship	Pretest	30	31.47	3.91	1.00	51.383	0.001	1-2 1-3
	Posttest	30	53.47	2.71	2.38			
	Follow-up	30	54.00	2.27	2.62			
Conflict	Pretest	30	23.20	4.18	1.00	49.164	0.001	1-2 1-3
	Posttest	30	47.97	2.89	2.47			

	Follow-up	30	48.13	2.00	2.53			
Attachment	Pretest	30	14.47	3.32	1.00			
	Posttest	30	31.80	1.75	2.45	52.602	0.001	1-2 1-3
	Follow-up	30	31.97	1.47	2.55			

There were statistically significant differences ($p < 0.05$) between the positive relationship sub-dimension pretest-posttest and pretest-follow-up test scores of parents in the experimental group. The pretest score of the positive relationship sub-dimension for the experimental group parents was significantly lower than the posttest and follow-up test scores. There was no significant difference ($p > 0.05$) between the posttest and follow-up test scores of the experimental group parents in the positive relationship sub-dimension. There were statistically significant differences between the conflict sub-dimension pretest-posttest and pretest-follow-up test scores of the experimental group parents ($p < 0.05$). The conflict sub-dimension pretest score of the experimental group parents was significantly lower than their posttest and follow-up scores. However, there was no significant difference ($p > 0.05$) between the posttest and follow-up test scores of the experimental group parents in the conflict sub-dimension. There were statistically significant differences ($p < 0.05$) between the pretest-posttest and pretest-follow-up test scores of the experimental group parents in the attachment sub-dimension. There was no significant difference ($p > 0.05$) between the posttest and follow-up test scores of the experimental group parents in the attachment sub-dimension. Furthermore, the impact of the program on parents was examined to determine if there was a significant difference between mothers and fathers, and no significant difference was found between them.

Findings Regarding the Parent-Child Communication

Table 7. Mann Whitney U Test Results for Between-Group Differences in Parent-Child Communication Assessment Tool Pretest Scores.

PCCAT		n	\bar{X}	SD	Mann Whitney U Test		
					Mean of Squares	z	p
Speaking	Experiment	30	25.87	6.45	34.93	-1.972	0.051
	Control	30	22.50	2.69	26.07		
Listening	Experiment	30	18.77	5.06	33.87	-1.499	0.134
	Control	30	17.33	2.83	27.13		
Message	Experiment	30	19.30	3.69	24.37	-1.652	0.115
	Control	30	20.93	2.24	35.63		
Non-Verbal Communication	Experiment	30	19.10	4.33	34.32	-1.700	0.089
	Control	30	17.47	2.50	26.68		
Empathy	Experiment	30	29.57	7.46	35.50	-1.941	0.055
	Control	30	24.33	2.64	25.50		

No significant differences were found between the experimental and control groups in terms of parents' pretest scores in sub-dimensions of the PCCAT ($p > 0.05$). There was no statistically significant difference between the communication levels of the experimental and control group parents in terms of parent-child communication before implementing the Parent-Child Communication Education Program. This result could be explained by the fact that the communication levels between the parents in experimental and control groups and their children were similar.

Table 8. Mann Whitney U Test Results for Between-Group Differences in Parent-Child Communication Assessment Tool Posttest Scores.

PCCAT		n	\bar{X}	SD	Mann Whitney U Test		
					Mean of Squares	z	p
Speaking	Experiment	30	34.80	2.94	45.50	-6.679	0.001
	Control	30	22.30	2.22	15.50		
Listening	Experiment	30	26.60	2.24	45.47	-6.668	0.001
	Control	30	17.23	2.45	15.53		
Message	Experiment	30	35.97	1.79	45.50	-6.674	0.001
	Control	30	21.93	2.02	15.50		
Non-Verbal Communication	Experiment	30	26.33	2.15	45.42	-6.635	0.001
	Control	30	17.33	2.50	15.58		
Empathy	Experiment	30	37.67	2.76	45.50	-6.674	0.001
	Control	30	24.00	2.48	15.50		

There were significant differences between the experimental and control groups considering the posttest scores of parents in all sub-dimensions of the PCCAT ($p < 0.05$). In other words, the experimental group’s posttest scores for speaking, listening, message, non-verbal communication, and empathy were significantly higher than those of the control group. Hence, these results suggest that the participation of the experimental group parents in the Parent-Child Communication Education Program has increased their posttest scores. As such, the lower posttest scores of the control group parents than those of the experimental group parents could be because they did not participate in the Parent-Child Communication Education Program.

Table 9. Wilcoxon Test Results for the Differences between the Control Group Parents’ Pretest and Posttest Scores from the Parent-Child Communication Assessment Tool.

PCCAT		n	\bar{X}	SD	Wilcoxon Test		
					Mean of Squares	z	p
Speaking	Pretest	30	22.50	2.69	11.44	-0.328	0.743
	Posttest	30	22.30	2.22	8.70		
Listening	Pretest	30	17.33	2.83	14.56	-0.150	0.881
	Posttest	30	17.23	2.45	9.38		
Message	Pretest	30	21.93	2.24	11.36	-0.269	0.788
	Posttest	30	21.93	2.02	14.10		
Non-Verbal Communication	Pretest	30	17.47	2.50	11.58	-0.417	0.677
	Posttest	30	17.33	2.50	11.40		
Empathy	Pretest	30	24.33	2.64	12.58	-0.789	0.43
	Posttest	30	24.00	2.48	11.25		

There were no significant differences between the control group parents’ pretest and posttest scores from the speaking, listening, message, non-verbal communication, and empathy sub-dimensions of PCCAT measured before and after the Parent-Child Communication Education Program ($p > 0.05$). According to this finding, there has been no change in the communication between the control group parents and their children. This could be attributed to the fact that no education program was applied to the control group.

Table 10. Friedman’s Two-Way ANOVA Test Results for the Difference between Experimental Group Parent’ Pretest, Posttest, and Follow-up Test Scores from the Parent-Child Communication Assessment Tool.

PCCAT		n	Friedman’s Two-Way ANOVA				Multiple Comparison	
			\bar{X}	SD	Mean of Squares	Chi-Square		p
Speaking	Pretest	30	25.87	6.45	1.03	46.741	0.001	1-2 1-3
	Posttest	30	34.80	2.94	2.50			
	Follow-up	30	34.83	2.89	2.47			
Listening	Pretest	30	18.77	5.06	1.03	45.071	0.001	1-2 1-3
	Posttest	30	26.60	2.24	2.50			
	Follow-up	30	26.70	1.88	2.47			
Message	Pretest	30	18.30	3.69	1.00	48.667	0.001	1-2 1-3
	Posttest	30	35.97	1.75	2.48			
	Follow-up	30	35.97	1.92	2.52			
Non-Verbal Communication	Pretest	30	19.01	4.33	1.00	49.560	0.001	1-2 1-3
	Posttest	30	26.33	2.15	2.48			
	Follow-up	30	26.40	1.85	2.52			
Empathy	Pretest	30	29.57	7.46	1.22	31.264	0.001	1-2 1-3
	Posttest	30	37.67	2.76	2.38			
	Follow-up	30	37.80	2.46	2.40			

There were statistically significant differences between the pretest-posttest and pretest-follow-up test scores of the experimental group parents in all sub-dimensions of the PCCAT ($p < 0.05$). The posttest and follow-up test scores of the experimental group parents from the speaking, listening, message, non-verbal communication, and empathy sub-dimensions were significantly higher than their pretest scores. There was no significant difference between the posttest and follow-up test scores of the experimental group parents from all sub-dimensions of the PCCAT ($p > 0.05$). In addition, it was examined whether the program’s impact created a significant difference between mothers and fathers, but no significant difference was found between them.

Qualitative Findings Regarding the Relationships and Communication of Mothers and Fathers with Their Children

Table 11. Views of Parents on How They Spent Their Time with Their Children before and after the Parent Child Communication Education Program.

	Before the Program		After the program	
	Mother	Father	Mother	Father
	f	f	f	f
Playing games	10	8	15	15
Doing activities (painting, experiment, etc.)	7	5	12	14
Having a conversation	6	6	10	9
Watching TV/Films	6	4	3	2
Reading books	2	-	6	5
Going to the park, shopping, or picnic	4	3	5	7

Parents mostly preferred to engage in activities such as playing games, doing activities, and having conversations with their children before the Parent-Child Communication Education Program. It appears that fathers did not read books to their children before the program. After the program, all parents preferred to engage in activities such as playing games, having conversations, and doing activities with their children. Some mothers and fathers had the following comments after the program:

Playing is very important for my kids' development. I prefer to play games with them when spending time together. (M14)

I can spend evenings together with my children. I always start by having a conversation with them, talking about how their day was. Then, we play games. (F7)

Table 12. Views of Parents on What They Paid Attention to While Listening to Their Children before and after the Parent-Child Communication Education Program.

	Before the program		After the program	
	Mother	Father	Mother	Father
	f	f	f	f
Approving through eye contact	8	8	10	12
Listening to their speech until the end	2	2	6	8
Approving by nodding	2	2	8	7
Engaged listening	1	1	6	7
Touching the child (e.g., patting their back and stroking their head)	-	-	5	6
Leaning to the child's level	-	-	5	7
Pretending to listen or not listening	2	2	-	-
Empathizing	-	-	6	6

Parents stated that they mostly made eye contact while listening to their children before the Parent-Child Communication Education Program. After the program, parents stated that they paid attention to making eye contact, listening to their children's speech until the end, approving by nodding, engaged listening, leaning to the child's level, and empathizing while listening to their children. In this regard, statements of some mothers and fathers are:

I always look into their eyes while listening and lean towards them. I occasionally nod my head to approve what they are saying. (M12)

I pay attention to listening to my daughter. I look into her eyes, occasionally pat her back, and nod my head to approve. (F4)

Now, I pay attention to what I need to do while listening to my child. For example, I look into her eyes. I put myself in my daughter's place. I empathize. I repeat what my child says just like what N... portrayed in the training. (M6)

Table 13. Views of Parents on What They Paid Attention to While Communicating with Their Children before and after the Parent-Child Communication Education Program.

	Before the program		After the program	
	Mother	Father	Mother	Father
	f	f	f	f
Making clear and concise sentences that the child can understand	5	6	11	14
Making eye contact	2	3	7	9
Using gestures	-	-	6	9
Communicating with the child at all times	4	3	6	4
Establishing empathy	-	-	5	6
Touching the child	-	-	5	4
Not using the "you" language	-	-	3	2
Using a gentle tone of voice	-	-	3	4
Using praising and endearing words (e.g., sweetie, baby, sweetheart)	4	5	-	-

Before the Parent-Child Communication Education Program, parents preferred using sentences that their children could understand, communicating with their children at all times, and using praising and endearing words when talking to them. After the Parent-Child Communication Education Program, parents' opinions indicate that they mostly focus on making clear and concise sentences that their children can understand, using "I" language, and establishing empathy when communicating with their children. Some mothers and fathers had the following remarks in this regard:

When talking to my son, I pay attention to using short sentences. I express what I want to say using clear statements and use a gentle tone of voice. To understand him better, I put myself in his shoes. I mean, I empathize with him. (F2)

I use an "I" language when talking to my kid. I try not to use the "you" language. I stroke their head and sit next to them. I look into my kid's eyes. (M2)

Table 14. Views of Parents on What They Gained from the Parent-Child Communication Education Program.

	Mother f	Father f
Establishing a better communication with the child	14	15
Establishing a better relationship with the child	10	12
Focusing on positive behaviors of the child	10	11
Spending a quality time with the child	8	10
Becoming a good mother or father	5	8
Self-development	4	4
Understanding one's spouse	2	4
Engaged listening	4	3

After the Parent-Child Communication Education Program, parents' opinions regarding what they gained from the program mostly highlighted establishing better communication with their children, establishing better relationships with them, and focusing on their positive behaviors. This finding supports the purpose of the education program and indicates the effectiveness of the program. After the program, some mothers and fathers had following remarks:

After the program, I realized that I wasn't really listening to my child. I have learned engaged listening. Now, I listen to my son. While speaking, I use an "I" language. I can understand him better now. (F3)

Owing to this program, I realized the mistakes I was making. My relationship with my kid has significantly improved. I understand him better now. I can even understand my husband better, too. I can say that this program helped us become our better selves. It was the first time we attended a program together for our kid. This program enabled us to become a better family. (M2)

Table 15. Views of Parents on What the Parent-Child Communication Education Program Contributed to Their Relationship with Their Children.

	Mother f	Father f
Establishing warmer, more sincere, and better relationships	7	6
Spending quality time with the child	6	5
Playing games	4	4
Reading books to the child	4	3
Establishing empathy	5	6
Ignoring the child's minor mistake	2	1
Not giving orders, refraining from constant advice, and avoiding comparison	3	2
Having more positive intra-family relationships	2	3
Getting to know one's spouse better	1	1

Concerning what the program contributed to their relationships with their children, parents mostly emphasized establishing warmer, more sincere, and better relationships, spending quality time with children, and playing games. After the Parent-Child Communication Education Program, parents had warmer, more sincere, and better relationships their children. The inclusion of effective communication, intra-family relationships, parent-child communication, and communication barriers in the education program might have positively influenced parents' relationships with their children. Some mothers and fathers had following remarks after the program:

I can say that my relationship with my daughter is warmer and better. (M8)

It helped me spend quality time with my daughter. I am more sincere with my daughter. I am now a dad who plays games with her. (F5)

Table 16. General Opinions and Suggestions of Parents after the Parent-Child Communication Education Program.

	Mother f	Father f
Finding the program successful in supporting relationships and communication with children	17	18
Recommending the program to others	15	15
Contributing to children's development	7	10
Increasing the number of education programs	7	8
Self-development	4	6
Getting to know one's spouse better	2	3

After examining the general opinions and recommendations of parents following the Parent-Child Communication Education Program, they most commonly stated that they found the program successful in supporting relationships and communication with children, recommended the program to others, and emphasized the program's contribution to children's development. Some of their comments are as follows:

The program not only supported my communication with my children but also contributed to their development. This is the first time in our district that mothers and fathers were offered such a program together. I recommend increasing the number of these education programs. (M12)

I believe that the program was carried out in line with its objectives. Now, I communicate better with my daughter. I wish there were more of these education programs. (F11)

Through this program, I got to know my spouse. I realized that in my eight-year marriage, I hadn't truly known my spouse. I think this type of educational programs should be increased. (M2)

In general, parents found the Parent-Child Communication Education Program successful in supporting relationships and communication with children. Benefiting from different methods and techniques in the education program, ensuring active participation of parents, reinforcing learning with assessment cards, conducting "We are doing family activities" sessions, and maintaining home education with storybooks could be considered among the factors that supported the success of the education program in supporting relationships and communication with children.

DISCUSSION and CONCLUSION

This study investigated the impact of the Parent-Child Communication Education Program on parent-child relationships and communication. The results suggested that the implemented education program positively influences parent-child relationships and communication. The posttest scores of the experimental group parents on the "Child-Parent Relationship Scale" for the positive relationship, attachment, and conflict sub-dimensions were higher than those of the control group parents. After the Parent-Child Communication Education Program, there has been a significant increase in scores obtained from the positive relationship, attachment, and conflict sub-dimensions between the experimental group parents and their children. It could be said that the Education Program has strengthened the relationship between the experimental group parents and their children. Further, the "Parent-Child Communication Education Program" has led to experimental group parents developing more sincere and warm relationships with their children, engaging in fewer conflicts with them, and putting in more effort to understand them. A similar study was conducted by Kağıtçıbaşı et al. (2004) with mothers of children coming from disadvantaged conditions. In the research conducted to examine the effects of the "Early Support Project" on mother-child relationships, field studies were conducted with 280 mother-child pairs over four years, and follow-up studies were conducted with 217 mother-child pairs and 109 fathers over six years. In the first year of the research, the developmental levels of the children were determined, and interviews were conducted with the mothers. In the second and third years, the experimental group mothers and children were subjected to the Cognitive Education Program and the Maternal Support Education Program. As a result, the study found that parents who received education, compared to those who did not, read more books, perceived themselves as better parents and spouses, more knowledgeable, successful, good, and competent. Furthermore, their relationships with their children were positively affected. D'Aoust (2008) found that the education program they applied to mothers during early childhood was effective in increasing closeness between mothers and children. In their study, Özel and Zelyurt (2016) examined the impact of parental education provided to parents with children aged 5-7 on family-child relationships. The results of the study indicated that there was no change in the relationship between children and parents in the control group. However, the relationship between children and

parents in the experimental group changed positively. This finding, similar to the study group where the Parent-Child Communication Education Program was implemented, indicated that there was no difference in the relationships between parents and their children. However, the research findings reported by Yilmaz Bolat (2011) are different from the current research. An education program was implemented for parents with children aged 5-6 years old in the study. The study concluded that the experimental group parents were positively influenced by the education program, whereas fathers were more positively influenced than mothers. The researcher interprets this finding that fathers are more involved in their children's lives due to changing roles and the increasing number of working women.

In various education programs applied to parents, it has been observed that the implemented programs influence parents' relationships with their children (Edwards et al., 2010; Hornby, 2000; Kephart, 2007; Parker, et al., 1999).

While there was no significant difference in control group parents' scores from the speaking, listening, message, non-verbal communication, and empathy sub-dimensions of the PCCAT measured before and after the Parent-Child Communication Education Program, the experimental group parents' posttest and follow-up test scores from these sub-dimensions were higher than their pretest scores. This finding could be interpreted that the Parent-Child Communication Education Program applied to the experimental group had a positive impact on parents' communication with their children. The absence of a significant difference between the experimental group parents' posttest and follow-up test scores from the PCCAT indicates the lasting effect of the Parent-Child Communication Education Program. It could be stated that the education program contributes to parents' acquisition of positive communication skills and establishing healthy communication with their children.

In a study conducted by Atan (2016), the Family Communication Skills Psychoeducation Program was applied to the experimental group parents, while no intervention was conducted for the control group parents. It was concluded that the posttest scores of the experimental group parents were higher than those of the control group parents, and the implemented education program generally influenced parents' communication skills positively.

Furthermore, the present study found no statistically significant difference between the groups of mothers and fathers, considering the experimental group's CPRS pretest, posttest, and follow-up test scores and their PCCAT pretest, posttest, and follow-up test scores. This finding could be interpreted that the relationships between the experimental group mothers and fathers were similar with their children before the education program, and after the program, both mothers and fathers experienced parallel increases in their relationships and communications with their children.

The Parent-Child Communication Education Program is an institution-based education program applied to both spouses together simultaneously. Ensuring active participation of both spouses in the education program, role-playing of parents as a spouse or a child in "We are doing family activities" sessions, and implementing the

education program by considering the opinions and convenient times of both parents may enable the education program to have similar effects on both mothers and fathers. In addition, conducting the education program consistently, applying it to daily life using topics that appeal to the interests of both parents, providing compensatory education when one parent cannot attend the program (even if the spouse has attended), and discussing the significance of child development through exploring mother-child and father-child topics could be the reasons why there was no difference between mothers and fathers. In their study, Lindsey, Cremens, Colwell, and Caldera (2009) explored the harmony between spouses and the impact of this harmony on communication with children. The study focused on children between 18 and 36 months of age. The assessments conducted in both age periods indicated that parents had harmonious relationships with their children. It was also found that children with harmonious relationships demonstrated greater communication competence and exhibited self-control behaviors more frequently. The similar positive effects experienced by mothers and fathers who participated in the Parent-Child Communication Education Program could be attributed to the effectiveness of harmonious relationships between spouses and their joint efforts in their children's development.

The qualitative findings of the study also supported the quantitative findings. After the Parent-Child Communication Education Program, parents stated that when listening to their children, they mostly maintained eye contact, listened to their children's talk until the end, and expressed approval by nodding. This finding resembles the result of the study conducted by Sevinç and Evirgen (2004). At the end of the maternal support program applied to mothers, they found that participating mothers listened to their children better. In another similar study, Temiz (2014) applied the Mother-Child Communication Skills Education Program to mothers with 6-year-old children and concluded that the mothers' listening skills were positively affected. The qualitative findings regarding what parents paid attention to when talking to their children after the Parent-Child Communication Education Program also support the increase in their scores on the speaking sub-dimension of the PCCAT. Parents mostly stated that when talking to their children, they focused on using clear and short sentences, using "I" language, and maintaining eye contact. After the education program, some parents' views on what they paid attention to when talking to their children included statements such as "I understand my daughter better, I empathize with her" and "I use 'I' language when talking to her." Based on this finding, it could be stated that both mothers and fathers have benefitted from positive communication skills when talking to their children after the education program.

In a similar study, Ünal (2003) concluded that the communication program applied to mothers had a positive effect on their empathic skills. The communication program applied to parents by Atan (2016), which led to an increase in scores obtained from the ego-enhancing language and "I" language sub-dimensions, supports this study. Explaining all aspects of conversing with and listening to children, addressing key points in communication with children, discussing various communication channels (verbal, non-verbal, written, and visual), and explaining effective communication skills during the Parent-Child Communication Education Program could have positively influenced parents' communication with their children. Höl (2017) examined the effect of mothers' communication skills on the communication skills of children aged 60-66 months. Höl's study showed that

mother's communication had a significant and positive effect on empathy, message, non-verbal communication, speaking, and listening sub-dimensions, as well as on children's positive response to others, adherence to communication rules, consideration of others in communication, and engagement in active communication.

At the end of the Parent-Child Communication Education Program, when asked about their general opinions and suggestions regarding the program, parents mostly stated that the program was successful in supporting relationships and communication with children, contributed to children's development, and therefore suggested that such education programs should be increased. Parents' perception that the education program was successful in supporting their relationships and communication with their children demonstrates the effectiveness of the Parent-Child Communication Education Program.

The Parent-Child Communication Education Program's positive impact on experimental group parents' communication with their children parallels studies in the literature that show the positive effect of various educational programs on individuals' communication skills (Akaroğlu, 2019; Akgün & Polat Uluocak, 2010; Atan, 2016; Çağdaş, 1997; Deniz, 2003; Ergin, 2003; Erten Sarıkaya, 2020; Fagan & Stevenson, 2002; Fox et al., 2006; Gable, 2003; Hiew et al., 2016; Kartal, 2004; Temiz, 2014; Temiz & Çağdaş, 2015; Ürgüplü Şıraman, 2006; Yalçın, 2013). Similarly, parents who participated in education programs related to child development were more actively involved in their children's development and expressed a stronger desire to become better parents than parents in control groups (Brenner & Fox, 1998; Demircioğlu, 2012; Fox et al., 1995; Göktaş, 2015; Jacobson & Engelbrecht, 2000; Jones et al., 2014; Kurtulmuş, 2010; Levin & Currie, 2010; Maloney 2005; Mast et al., 2014; Nicholson et al., 2002; Solis Camara & Fox, 1996; Yılmaz Bolat, 2011). An increase in the level of communication and relationships between parents and their children who participated in the Parent-Child Communication Education Program contributed to their increased active involvement in their children's development, which supports the relevant studies. Considering the study findings as a whole, it was concluded that after the Parent-Child Communication Education Program, parents established warmer and more positive relationships with their children and experienced fewer conflicts. Furthermore, it was determined that parents benefitted from effective communication skills while talking with their children and established a higher level of communication with them. The qualitative results of the research supported the quantitative results. Parents stated that they established better and warmer relationships with their children and spouses and that they benefitted from effective communication skills (e.g., using "I" language, engaged listening, and so forth).

SUGGESTIONS

- The Parent-Child Communication Education Program is an education program that is applied to both mothers and fathers together. Considering the importance of family education and parent-child communication, family communication programs could be organized for both parents together in schools.

• When preparing an education program for parents, besides parent-child communication, a needs analysis could be conducted to identify various topics parents require. Based on this analysis, appropriate educational programs could be designed and implemented.

• The Parent-Child Communication Education Program is a program designed for the parents of preschool children. Education programs aimed at supporting parents' communication and relationships with their children could be prepared and implemented for other levels such as primary, middle, and high schools.

• In the Parent-Child Communication Education Program, parents benefited from "We are doing family activities" sessions, which had positive effects on them. Games and activities that parents can implement together at home could be prepared at schools and delivered to families.

• This study explored the effect of the Parent-Child Communication Education Program on parent-child relationships and communication. Longitudinal studies could be conducted using the same educational program.

• In the Parent-Child Communication Education Program, parents implemented the "We are doing family activities" sessions at home with their children. To increase the effectiveness of the research, home visits could be conducted, and the relationships between parents and children could be observed. Meanwhile, longitudinal studies could also be conducted.

ETHICAL TEXT

In this article, the journal writing rules, publication principles, research and publication ethics, and journal ethical rules were followed. The responsibility belongs to the authors for any violations that may arise regarding the article. The data of the study were collected in the 2016-2017 academic year.

Authors Contribution Rate: In this study, the contribution rate of the first author is 50%, and the contribution rate of the second author is 50%.

REFERENCES

- Akaroğlu, G., Dağ, N. , Beserek, S., Selvi, M. & Altıparmak, Ő. (2019). Ebeveyn-çocuk iletişimde oyunun rolü. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (3), 208-228.
<https://dergipark.org.tr/en/pub/karataysad/issue/54875/751614>
- Akgün, E. & Yeşilyaprak, B. (2010). Çocuk Anababa İlişki Ölçeği Türkçe formunun geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(24), 44-53.
- Akgün, R. & Polat-Uluocak, G. (2010). Evlilikte etkili iletişim ve problem çözüme: bir toplum merkezindeki kadınlarla gerçekleştirilen grup çalışması. *Aile ve Toplum Eğitim, Kültür ve Araştırma Dergisi*, 6(23), 9-22.

- Alkan-Ersoy, Ö., Kurtulmuş, Z. & Çürük-Tekin, N. (2014). Aile çocuk eğitim programının annelerin çocuk yetiştirme tutumlarına ve ev ortamını düzenlenmelerine etkisinin incelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 22(3), 1077-1090.
- Amato, P. R. (1994). Father-Child Relations, Mother-Child Relations, And Offspring Psychological Well-Being In Early. *Journal Of Marriage And Family*, 56(4), 1031-1042.
- Arabacı, N. (2011). *Anne-baba çocuk iletişimini değerlendirme aracı'nın geliştirilmesi ve anne-baba çocuk iletişiminin bazı değişkenler açısından incelenmesi*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Arabacı, N. & Ömeroğlu, E. (2013). 48-72 Aylık çocuğa sahip anne-babaların çocukları ile iletişimlerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 30, 41-53.
- Arabacı, N. & Ömeroğlu, E. (2016). Anne- Baba- Çocuk İletişimi Değerlendirme Arac'ının (ABÇİDA) geliştirilmesi: Geçerlik güvenirlik çalışması. *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 4(7), 1-21.
- Aral, N., Baran, G., Gürsoy, F., Köksal-Akyol, A., Bütün-Ayhan, A., Yıldız-Bıçakçı, M. & Erdoğan, S. (2011). The Effects of parent education programs on the development of children aged between 60 and 72 months. *Social Behavior and Personality*, 39(2), 241-250.
- Atan, A. (2016). *Aile iletişim becerileri psikoeğitim programı'nın ebeveynlerin iletişim becerilerine, çift uyumuna, evlilik doyumuna ve 5-6 yaş çocuklarının sosyal duygusal uyumuna etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Berk, L. E. (2006). *Child development*. USA: Pearson Education, Inc.
- Brenner, V. & Fox, R. A. (1998). Parental discipline and behavior problems in young children, *The Journal of Genetic Psychology*, 159(2), 251-256.
- Creswell, J. W. (2003). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Çağdaş, A. (1997). *İletişim dilinin 4-5 yaş çocuklarının sosyal gelişimine etkileri*. Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çağdaş, A. (2012). *Anne-baba-çocuk iletişimi*. Ankara: Eğiten Kitap.
- Chow, V. (2004). *Parenting and Family Support*. UCLA Center Families and Communities. www.healthychild.ucla.edu
- D'Aoust, R. F. (2008). *The impact of early childhood poverty on academic achievement and the influence of supportive parenting* (Doctoral dissertation). Retrieved from <https://search.proquest.com/docview/304510706?pq-origsite=gscholar>.
- Demircioğlu, H. (2012). *Altı yaşında çocuğu olan annelere uygulanan aile eğitimi programının aile işlevleri ve anne baba tutumları ile çocuğun gelişimi üzerindeki etkisinin incelenmesi*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Deniz, İ. (2003). *İletişim becerileri eğitiminin ilköğretim 8. sınıf öğrencilerinin iletişim becerisi düzeylerine etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

- Downer, J., Campos, R., Macwayne, C. & Gartner, T. (2008). Father involvement and children's early learning: a critical review of published empirical work from the past 15 years. *Marriage & Family Review*, 43(1/2), 67-108.
- Edwards, N. A., Sullivan, J. M., Meany-Walen, K. & Kantor, K. R. (2010). Child parent relationship training: Parents' perceptions of process and outcome. *International Journal of Play Therapy*, 19(3), 159-173.
- Ergin, H. (2003). *İletişim becerileri eğitim programının okulöncesi dönem çocuklarının iletişim beceri düzeylerine etkisi*. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Erkan, S. (2010). Aile ve aile eğitimi ile ilgili temel kavramlar. Z. F. Temel (Ed.), *Aile eğitimi ve erken çocukluk eğitiminde aile katılım çalışmaları* içinde (s. 1-48). Ankara: Anı.
- Fagan, J. & Stevenson, H. C. (2002). An experimental study of an empowerment-based intervention for African American head start fathers. *Family Relations*, 51(3), 191-198.
- Fox, R. A., Duffy, K. M. & Keller, M. K. (2006). Training community based professionals to implement an empirically supported parenting program. *Early Child Development and Care*, 176(1), 19-31.
- Fox, R., Platz, D. L. & Bentley, K. S. (1995). Maternal factors related to parenting practices, developmental expectations, and perceptions of child behavior problems. *The Journal of Genetic Psychology*, 156(4), 431-441.
- Gable, S. (2003). Communicating Effectively with Children. State Extension Specialist, Human Development. *University of Missouri Colombia*, 1-6.
- Göktaş, İ. (2015). *Aile katılımı ve sosyal beceri eğitimi programlarının tek başına ve birlikte 4-5 yaş çocuklarının sosyal becerileri ve anne çocuk ilişkileri üzerindeki etkisinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Günalp, A. (2007). *Farklı anne baba tutumlarının okul öncesi eğitim çağındaki çocukların özgüven duygusunun gelişimine etkisi (Aksaray ili örneği)*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Erten Sarıkaya, H. (2020). *Okul Öncesi Öğretmenleri İletişim Becerileri Psikoeğitim Programının Öğretmenlerin İletişim Becerileri ile 5 Yaş Çocuklarının Sosyal-Duygusal Uyum Düzeyleri ve Prososyal Davranışları Üzerindeki Etkisi*. Pamukkale üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Hiew, D. N., Halford, W. K., Vijver V. D. & Liu, S. (2016). Communication and relationship satisfaction in chinese, western, and intercultural chinese-western couples. *Journal of Family Psychology*, 30(2), 193-202.
- Hornby, G. (2000). *Improving parental involvement*. London: Cassell.
- Höl, Ş. (2017). *Annelerin Çocuklarına Yönelik İletişim Becerilerinin 5-6 Yaş Grubu Çocuklarının İletişim Becerileri Üzerindeki Yordayıcı Etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Jacobson, A. L. & Engelbrecht, J. (2000). Parenting education needs and preferences of parents of young children. *Early Childhood Education Journal*, 28(2), 104-116.
- Jones, S., Calam, R., Sanders, M., Diggle, P.J., Dempsey, R. & Sadhnani, V. (2014). A pilot web based positive parenting intervention to help bipolar parents to improve perceived parenting skills and child outcomes. *Behavioural and Cognitive Psychotherapy*, 42(3), 283-296.

- Kağıtçıbaşı, Ç., Sunar, D., Bekman, S. & Cemalcılar, Z. (2004). *Erken müdahalenin erişkinlikte süren etkileri: Erken destek projesinin ikinci takip araştırmasının ön bulguları*. İstanbul: Anne-Çocuk Eğitim Vakfı.
- Kartal, H. (2004). Bursa'da AÇEP'e katılan bir grup anne ve çocuğun profilleri ile programın anne ve çocuklar üzerindeki etkisi. *Kültürlerin Buluşması: Erken Çocukluk Gelişimi ve Eğitimine Yansımaları*. İstanbul: OMEP, 217-227.
- Kaya, A. (2011). *Kişilerarası ilişkiler ve etkili iletişim*. Ankara: Pegem.
- Kazan, H. & Sarısoy, S. (2021). Anne-çocuk ilişkisi bağlamında okul öncesi dönemde iletişim becerileri üzerine bir araştırma. *İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(2), 441-472.
- Kephart, E. M. (2007). *Relationships between parental involvement and child development outcomes in head start* (Doctoral dissertation). Retrieved from <https://etda.libraries.psu.edu/catalog/8022>.
- Kılınc, F. (2011). *Anne eğitim programı ile anne çocuk etkileşim programının 24-36 aylık çocukların bilişsel becerilerine ve annelerin çocuk yetiştirme davranışlarına etkisinin incelenmesi*. Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Köksal-Akyol, A. (2003). Anne-baba-çocuk ilişkisi. *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi*, 3(36).
- Kurtulmuş, Z. (2003). *Anne eğitim programının 4-6 yaş grubu çocuğu olan alt sosyo-ekonomik düzeydeki anne davranışları üzerindeki ve annelerin okul öncesi eğitime yönelik görüşlerine ilişkin etkisinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Kurtulmuş, Z. (2010). *Bilim ve sabat merkezine devam eden üstün yetenekli çocukların ailelerine verilen bilgisayar temelli eğitimin aile bireylerinin aile ilişkilerini algılamalarına ve çocukların mükemmelliyetçilik düzeylerine etkisinin incelenmesi*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Kuzu, N. (2006). *Okul öncesi eğitim kurumlarında uygulanan aile katılım çalışmalarının anne davranışları üzerindeki ve annelerin okul öncesi eğitime yönelik görüşlerine ilişkin etkisinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Lanjekar, P.D., Joshi, S.H., Lanjekar, P. D. & Wagh, V. (2022). The Effect of parenting and the parent-child relationship on a child's cognitive development: A literature review. *Cureus.*, 14(10), 30574. doi: 10.7759/cureus.30574
- Levin, K. A. & Currie, C. (2010). Family structure, mother-child communication, father-child communication, and adolescent life satisfaction: A cross-sectional multilevel analysis. *Health Education*, 110(3), 152-168.
- Li, Z., Yu, C., Cao, Y. et al. (2023). The association between parent-child attachment and prosocial behavior: A longitudinal study. *Current Psychology*, <https://doi.org/10.1007/s12144-023-04474-8>
- Lindsey, E. W., Cremens, P. R., Colwell M. J. & Caldera Y. M. (2009). Descriptors: parent child relationship; communicative competence (languages), *Social Development*, 18(2), 375-396.
- Maloney, R. (2005). *Cultivating mindful parenting during marital transition: an initial evaluation of the mindful parenting program* (Doctoral dissertation). Retrieved from <https://search.proquest.com/docview/304989743/77695DACA08942C1PQ/1?accountid=14141>.

- Mast, J., Antonini, T., Raj, S., Oberjohn K., Cassedy, A., Makoroff, K. & Wade, S. (2014). Web-based parenting skills to reduce behavior problems following abusive head trauma: A pilot study. *Child Abuse & Neglect*, 38(9), 1487-1495.
- Mwoma, B. T. (2009). *Paternal Involvement in children's education: an implication of children's performance at preschool in gucha district kenya*. Master Desertation, Kenyatta University.
- Nazlı, S. (2014). *Aile danışmanlığı*. Ankara: Anı.
- Nicholson, B., Anderson, M., Fox, R. & Brenner, V. (2002). One family at a time: a prevention program for at-risk parents. *Journal of Counseling and Development*, 80(3), 362-371.
- Oktay, A., Gürkan, T., Zembat, R. & Unutkan, Ö. (2003). *Okul öncesi programı uygulama rehberi (Ne yapıyorum? Neden yapıyorum? Nasıl yapmalıyım?)*. İstanbul: Ya-Pa.
- Önder, A. (2005). *Okul çağı çocuğu ile iletişim*. İstanbul: Morpa Kültür.
- Özel, E. & Zelyurt, H. (2016). Anne baba eğitiminin aile çocuk ilişkilerine etkisi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 36, 9-34.
- Özkan, T. (2014). *Çocuğu okul öncesi eğitim kurumuna devam eden babalara uygulanan baba katılım programının baba çocuk ilişkisi üzerine etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimler Enstitüsü.
- Pancsofar, N., Vernon-Feagansa, L., Odoma, E. & Roe J. R. (2008). Family relationships during infancy and later mother and father vocabulary use with young children. *Early Childhood Research Quarterly*, 23, 493-503.
- Parker, F. L., Boak, A. Y., Griffin, K. W., Ripple C. & Peay, L. (1999). Parent-child relationship, home learning environment, and school readiness. *School psychology Review*, 28(3), 413-425.
- Segrin, C. & Flora, J. (2005). *Family Communication*. NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Sevinç, M. & Evirgen, Ş. (2004). Küçükçekmece Okulöncesi Eğitim Merkezinde Verilen Okul Destekli Anne Eğitim Programının Anneler Üzerindeki Etkileri. *Kültürlerin Buluşması: Erken Çocukluk Gelişimi ve Eğitimine Yansımaları*. İstanbul: OMEP, 99-119.
- Solis Camara, P. & Fox, R. A. (1996). Parenting practices and expectations among Mexican mothers with young children. *The Journal of Genetic Psychology*, 157(4), 465-476.
- Tarkoçin, S. (2014). *Okul öncesi eğitim kurumuna devam eden 48-66 aylık çocukları olan ebeveynlerin çocukları ile iletişim kurma düzeyleri ve davranış sorunları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Telles, V. (2002). *Mother-child relationship in a residential substance abuse setting* (Master thesis). Retrieved from <http://search.proquest.com/docwiev>.
- Temiz, G. & Çağdaş, A. (2015). Anne çocuk iletişim becerileri eğitiminin çocukların duyguları tanıma becerilerine etkisi. *Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 17, 87-105.
- Temiz, G. (2014). *Anne çocuk iletişim becerileri eğitiminin çocukların duyguları tanıma ve ifade etme becerilerine etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tezel Şahin, F. & Özyürek, A. (2010). *Anne baba eğitimi ve okul öncesinde aile katılımı*. İstanbul: Morpa.
- Tezel Şahin, F. & Özyürek, A. (2016). *Anne baba eğitimi ve aile katılımı*. Ankara: İstatistik Dünyası.

- Tezel Şahin, F. (2014). Anne çocuk ilişkisi ve bu ilişkiyi etkileyen faktörler. *International Journal of Science Culture and Sport*, 2(3), 79-88.
- Tok, S. (2001). Aile içi iletişim ve çocuk. *Çağdaş Eğitim Dergisi*, 279, 34-39.
- Ulutaş, İ. & Ömeroğlu, E. (2007). The Effects of an Emotional Intelligence Education Program on the Emotional Intelligence of Children. *Social Behavior and Personality: an international journal*, 35(10), 1365-1372.
- Ünal, F. (2003). *Empatik iletişim eğitiminin okulöncesi çocuğu olan annelerin empatik beceri düzeylerine etkisi*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Ürgüplü Şıraman, K. F. (2006). *Etkili öğretmenlik eğitiminin öğretmenlerin iletişim becerilerine etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Varişoğlu, B., Şahin, A. & Göktaş, Y. (2013). Türkçe eğitimi araştırmalarında eğilimler. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri (KUYEB)*, 13(3), 1767-1781.
- Warner, L. & Sower, J. (2005). *Educating young children*. Newyork: Pearson Education.
- Yalçın, H. (2013). Anne-çocuk iletişimi eğitiminin etkileri. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 28, 179-194.
- Yavuzer, H. (2003). *Yaygın anne baba tutumları ana baba okulu*. İstanbul: Remzi.
- Yılmaz Bolat, E. (2011). *Anne baba eğitiminin beş-altı yaş çocuğa sahip anne babaların çocuk yetiştirme tutum ve davranışlarına etkisinin incelenmesi*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Yörükoğlu, A. (2014). *Çocuk ruh sağlığı*. İstanbul: Özgür.

EBEVEYN ÇOCUK İLETİŞİMİ EĞİTİM PROGRAMI'NIN ANNE BABA ÇOCUK İLİŞKİSİNE VE İLETİŞİMİNE ETKİSİ*

Öz

Bu araştırmanın amacı, 5-6 yaş grubunda çocuğu olan anne ve babalara uygulanan Ebeveyn Çocuk İletişimi Eğitim Programı'nın anne baba çocuk ilişkisine ve iletişimine etkisini incelemektir. Araştırmada hem nitel hem de nicel verilerin toplanarak analiz edildiği karma desen kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu; Isparta İli Keçiborlu İlçesi'nde bulunan Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı bağımsız anaokuluna devam eden 30'u deney, 30'u kontrol olmak üzere, 5-6 yaş grubu çocukların anne ve babaları oluşturmuştur. Araştırmada veri toplama aracı olarak Genel Bilgi Formu, Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği ve Anne Baba Çocuk İletişimini Değerlendirme Aracı nitel veriler için Ebeveyn Görüşme Formu ve Program Değerlendirme Formu kullanılmıştır. Deney grubunda yer alan anne ve babalara 12 oturumluk Ebeveyn Çocuk İletişimi Eğitim Programı uygulanmış, kontrol grubundaki anne ve babalara ise herhangi bir eğitim uygulanmamıştır. Kontrol grubu ön test-son test puanları arasındaki farklılık incelenirken Wilcoxon testi ve deney grubu ön test-son test-izleme testi puanları arasındaki farklılık incelenirken Friedman's Two-Way Anova kullanılmış, anlamlı farklılıkların çıkması durumunda çoklu karşılaştırma testlerinden yararlanılarak birbiriyle farklılık gösteren değişkenler tespit edilmiştir. Araştırmanın nitel verilerinin analizinde içerik analiz tekniği kullanılmıştır. Araştırmanın sonucunda Ebeveyn Çocuk İletişimi Eğitim Programı'nın anne ve babaların çocukları ile ilişkilerini ve iletişimlerini olumlu etkilediği belirlenmiştir. Uygulamadan 6 hafta sonra yapılan izleme testlerinde programın etkisinin sürdüğü görülmüştür. Anne ve babalar, Ebeveyn Çocuk İletişimi Eğitim Programı'ndan sonra çocukları ile konuşurken çocuğun anlayabileceği net kısa cümleler kurduklarını, ben dili kullandıklarını ve empati kurduklarını, çocuklarını dinlerken göz teması kurarak, başını sallayarak onayladıklarını ve katılımlı dinleme yaptıklarını ifade etmişlerdir. Ayrıca ebeveynler, programın çocuklarıyla olan ilişkilerini ve iletişimlerini olumlu etkilediğini, çocukları ile etkili zaman geçirdiklerini, oyun oynadıklarını ve çocuklarına kitap okuduklarını belirtmişlerdir. Programın anne ve babaların çocukları ile ilişkilerini ve iletişimlerini desteklediği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar kelimeler: Okul öncesi dönem, iletişim, ebeveyn çocuk ilişkisi, ebeveyn çocuk iletişimi.

* Bu makale ilk yazarın ikinci yazar danışmanlığında Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü'nde hazırladığı "Ebeveyn Çocuk İletişimi Eğitim Programı'nın Anne Baba Çocuk İlişkisine ve İletişimine Etkisi" başlıklı doktora tezinden hazırlanmıştır.

GİRİŞ

Çocuğun hayatında en yoğun etkileşimde bulunduğu ve birlikte en uzun zaman geçirdiği kurum ailesidir. Aile; çocuğun doğum öncesi dönemden başlayarak hayatı boyunca yaşamını etkileyen toplumun temel yapı taşlarından biridir (Oktay vd., 2003). Aile aynı zamanda çocuğun duygularının oluştuğu, çocukta duygusal becerilerin geliştiği ve ilişkilerin deneyimlendiği ortamı oluşturan kurumdur. Çocukların ruh ve beden sağlığı için gerekli ilgi, sevgi, şefkat ve bakımı bulabilecekleri en doğal mekan aile ortamıdır (Köksal Akyol, 2003; Tezel Şahin & Özyürek, 2010). Çocuğun sosyal, duygusal, zihinsel ve fiziksel yönden gelişimi ilk olarak ailede başlamaktadır (Chow vd.,2004).

Aile içerisinde yetişen ve büyüyen çocuk, zaman içerisinde ebeveynlerini gözlemleyerek davranışları öğrenir ve sergilerler (Berk, 2006; Erkan, 2010; Kaya, 2011; Nazlı, 2014; Segrin & Flora, 2005). Çocuğun iletişim becerilerini kazanmasında ve uygulamasında en etkili rol alan bireylerin başında anne ve baba gelmektedir. Çocuğun annesi ve babası ile başlattığı nitelikli iletişim, olumlu iletişim deneyimleri kazanmasını, çevresi ile iyi ilişkiler kurabilmesini ve topluma uyumlu bir birey olarak yetişmesini etkilemektedir (Akgün & Yeşilyaprak, 2010; Arabacı & Ömeroğlu, 2013; Tarkoçin, 2014; Tezel Şahin, 2014; Yörükoğlu, 2014).

Çocuğun ilk iletişim kurduğu kişi annesidir. Çocuğun annesi ile olan ilişkisi ve iletişimi, anne karnında başlar ve ömür boyu devam eder(Köksal Akyol, 2003). Doğduğu andan itibaren iletişim kurduğu ve yaşamı boyunca ilişkisini devam ettirdiği diğer kişi de babasıdır. Bebeklik döneminde ihtiyaçlarının zamanında karşılanması, annenin ve babanın dengeli-kararlı tutumu, çocuk ile sağlıklı ilişki ve olumlu iletişim deneyimleri; çocuğun ilerleyen yıllarında temel güven duygusunun gelişmesine ve etkili iletişim becerileri kullanmasında etkilidir (Telles, 2002). Ayrıca anne çocuk ve baba çocuk arasında sağlıklı kurulan iletişim çocuğun tüm gelişim alanlarını desteklemektedir (Downer vd., 2008; Köksal Akyol, 2003; Lanjekar vd., 2022; Mwoma, 2009; Pancsofar vd., 2008). Anne çocuk ve baba çocuk arasındaki sağlıklı iletişimin kurulamaması gelecekte görülebilen birtakım davranış bozukluklarının sebebi olarak gösterilmektedir (Akgün & Yeşilyaprak, 2010; Amato, 1994; Alkan Ersoy vd., 2014; Çağdaş, 2012; Günalp, 2007; Kuzu, 2006; Li vd., 2023; Tok, 2001; Yavuzer, 2003).

Anne çocuk iletişiminin ve baba çocuk iletişiminin yanı sıra eşler arası ilişki ve iletişimde çocukları etkilemektedir. Anne babaların çocuklarına doğru ve etkili mesaj verebilmesi için iletişim kurma yöntemlerini bilmeleri ve kendi aralarında da sağlıklı iletişim kurmaya dikkat etmeleri gerekmektedir. Anne baba ve çocuk üçgeninde, tarafların duygu ve düşüncelerini birbirlerine aktarmaları ve etkili iletişim becerilerini kullanmaları halinde sorunlarına çözüm bulmaları mümkündür (Ulutaş & Ömeroğlu, 2007).

Anne baba eğitim programları; anne ve babaların özgüvenini geliştirmek, olumsuz davranışlarını değiştirmek, anne-babaları ve diğer aile üyelerini çocuğun bakımı, gelişimi ve eğitimiyle ilgili konularda desteklemek ve bu yolla ebeveyn-çocuk iletişimini kuvvetlendirmeyi amaçlamaktadır (Kılınç, 2011; Kurtulmuş, 2003; Tezel Şahin & Özyürek, 2016). Ayrıca aile eğitimi programları, anne ve babalara anne-babalık rolleri açısından eğitim vermek, aile yaşamını düzenlemek veya güçlendirmek, gerekli bilgi ve becerilerle donatmayı hedeflemektedir (Aral vd., 2011; Warner & Sower, 2005). Aile eğitimi uygulanırken anne ve babaların eğitim programına aktif olarak

katılmaları, her iki ebeveynin birlikte programa dahil olmaları ve programda farklı yöntem ve tekniklerden faydalanmaları eğitim programının etkisini artırmaktadır (Yılmaz Bolat, 2011). Yuen'e (2017) göre aile eğitimi; ebeveynlerin kendi sosyal, duygusal, psikolojik ve fiziksel ihtiyaçları ile çocuklarının ihtiyaçlarını anlamalarına yardımcı olan bir dizi eğitimsel ve destekleyici önlem içermektedir. Türkiye'de yapılan çalışmalara bakıldığında aile eğitim programlarına son yıllarda önem verildiği görülmektedir. Bu çalışmalar genel olarak annelere uygulanmış bir kısmı ise babalarla gerçekleştirilmiştir. Aile eğitim programlarının içerisinde iletişim konusuna değinilmiş fakat bu konu detaylandırılmamıştır. Ülkemizde, okul öncesi dönem çocuklarının anne ve babalarına birlikte uygulanan ebeveyn çocuk iletişimine yönelik eğitim programı yok denebilecek kadar az sayıdadır. Bu bağlamda, Ebeveyn Çocuk İletişimi Eğitim Programı'nın anne baba çocuk ilişkisine ve iletişimine etkisini araştırmak amaçlanmıştır.

Anne ve babalarla birlikte çalışmanın, programın çocuk üzerindeki etkisini en üst seviyeye çıkaracağına inanılmaktadır. Ebeveyn Çocuk İletişimi Eğitim Programında her çocuğun anne ve babası ile birlikte çalışılması, ebeveyn çocuk iletişiminin irdelenmesi, programın amacına yönelik "Ailece etkinlik yapıyoruz" çalışmalarının ve hikâye kitaplarının dağıtılması programın orijinal olmasını sağlamaktadır.

Anne ve babalara birlikte uygulanan Ebeveyn Çocuk İletişimi Eğitim Programı'nın anne-çocuk, baba-çocuk, anne-baba iletişiminin sağlıklı olması yönünde katkı sağlamanın yanı sıra çocuğa karşı anne babanın ortak tutum içerisinde davranmalarını olumlu yönde etkilediği düşünülmektedir. Ebeveynleri ile sağlıklı iletişim kuran çocuklar, dinleme ve konuşma, duygu ve düşüncelerini açık ve anlaşılır bir şekilde ifade etme ve sosyal ilişkilerini düzenleme konusunda başarılı olurlar (Höl, 2017; Kazan & Sarısoy, 2021; Önder, 2005; Tarkoçin, 2014). Ebeveynlerinden olumlu iletişim becerileri kazanan çocuğun çevresindeki diğer bireylerle de (kardeş, sınıf arkadaşı, akraba gibi) iletişimini geliştirecek olması araştırmacının önemini artırmaktadır. Bunun yanı sıra hazırlanan Ebeveyn Çocuk İletişimi Eğitim Programı ile olumlu iletişim becerilerine sahip olan çocukların sosyal gelişimi ile birlikte diğer gelişim alanlarında da bu becerilerini kullanarak başarı elde etmeleri beklenmektedir. Ayrıca program ebeveynlerin daha aktif, bilgili ve bilinçli davranmalarına katkı sağlaması ve çocukları ile daha sağlıklı ilişki ve iletişim kurmalarını desteklemesi açısından önem taşımaktadır. Ebeveyn Çocuk İletişimi Eğitim Programı'nın anne baba çocuk ilişkisine ve iletişimine etkisinin araştırıldığı bu çalışmada aşağıdaki sorulara yanıt aranmaktadır:

1. Ebeveyn çocuk iletişimi eğitim programının anne baba çocuk ilişkisine etkisi var mıdır?
2. Ebeveyn çocuk iletişimi eğitim programının anne baba çocuk iletişimine etkisi var mıdır?
3. Anne babaların programa yönelik görüşleri nelerdir?

YÖNTEM

Bu araştırmada karma desen yöntemi kullanılmıştır. Karma desenli yöntem, deneysel nitelik özelliği taşıdığından araştırmada, nicel verileri toplamak amacıyla ön-test/son-test/izleme testi kontrol gruplu deneysel desen ile nitel verilerin toplanması amacıyla görüşme yöntemi kullanılmıştır. Karma yöntemler hem nicel hem de nitel

yöntemlerin kullanımının, araştırma probleminin ve sorusunun anlaşılmasında iki yöntemden birinin tek başına kullanımından daha iyi bir algılama sağlayacağı için tercih edilmektedir (Creswell, 2003).

Çalışma Grubu

Çalışma grubu amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme ile belirlenmiştir.

- Çocuğu okul öncesi eğitime devam eden,
- 5-6 yaşında çocuğa sahip olan,
- Çocuğu tipik gelişim gösteren,
- Daha önce ebeveyn çocuk ilişkisi ve iletişimi ile ilgili herhangi bir eğitim programına katılmayan,
- Çalışmaya katılmaya istekli ve gönüllü olan,
- Birlikte yaşayan anne ve babalar olması ölçütleri dikkate alınarak,

Araştırmanın çalışma grubunu, 15 anne ve 15 baba deney grubu, 15 anne ve 15 baba kontrol grubu olmak üzere toplam 60 ebeveyn oluşturmaktadır.

Anne ve babaların demografik özelliklerine göre dağılımları Tablo 1’de yer almaktadır.

Tablo 1. Deney ve Kontrol Grubu Anne ve Babaların Demografik Özelliklerine Göre Dağılımları

	Deney Grubu				Kontrol Grubu			
	Anne		Baba		Anne		Baba	
	n	%	n	%	n	%	n	%
Yaş								
20-25	0	0,00	0	0,00	2	13,33	0	0,00
26-30	2	13,33	1	6,66	4	26,67	3	20,00
31-35	9	60,00	3	20,00	4	26,67	5	33,33
36-40	3	20,00	9	60,00	4	26,67	5	33,33
41 ve üzeri	1	6,67	2	13,33	1	6,67	2	13,33
Öğrenim Durumu								
İlkokul	2	13,33	1	6,67	3	20,00	0	0,00
Ortaokul	3	20,00	3	20,00	6	40,00	4	26,67
Lise	6	40,00	8	53,33	5	33,33	8	53,33
Üniversite	4	26,67	3	20,00	1	6,67	2	13,33
Çalışma Durumu								
Çalışıyor	4	26,67	14	93,33	6	40,00	14	93,33
Çalışmıyor	11	73,33	1	6,67	9	60,00	1	6,67
Meslek								
Serbest meslek	0	0,00	3	20,00	0	0,00	5	33,33
Memur	2	13,33	6	40,00	3	20,00	4	26,66
İşçi	2	13,33	5	33,33	3	20,00	5	33,33
Emekli	0	0,00	1	6,66	0	0,00	1	6,66

Deney ve kontrol grubu anne babaların çocuklarının demografik özelliklerine göre dağılımları Tablo 2’de yer almaktadır.

Tablo 2. Deney ve Kontrol Grubu Anne Babaların Çocuklarının Demografik Özelliklerine Göre Dağılımları.

	Deney Grubu		Kontrol Grubu	
	n	%	n	%
Cinsiyet				
Kız	9	60,00	7	46,70
Erkek	6	40,00	8	53,30
Yaş				
5 yaş	7	45,00	9	60,00
6 yaş	8	55,00	6	40,00
Kardeş Sayısı				
Tek çocuk	7	46,66	8	53,33
İki kardeş	6	40,00	5	33,33
Üç kardeş ve üzeri	2	13,33	2	13,33
Doğum Sırası				
1. çocuk	11	73,33	10	66,66
2. çocuk	3	20,00	4	26,66
3. çocuk	1	6,66	1	6,66

Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada Genel bilgi formu, Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği, Anne Baba Çocuk İletişimini Değerlendirme Aracı, Ebeveyn Görüşme Formu ve Program Değerlendirme Formu kullanılmıştır.

Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği: Araştırmada okul öncesi eğitim kurumuna devam eden 5-6 yaş grubu çocuğa sahip ebeveynlerin çocuklarıyla olan ilişkilerinin belirlenmesi amacıyla Pianta (1992) tarafından geliştirilen (Child-ParentRelationshipScale), Özkan (2014) ve Tezel Şahin tarafından Türkçeye uyarlanan “Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği” kullanılmıştır. Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği 3 alt boyuttan oluşmaktadır. Olumlu ilişki alt boyutunun Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı 0,722; çatışma alt boyutu için 0,742 ve bağlanma alt boyutunda da 0,531 olarak hesaplanmıştır (Özkan, 2014, s.58).

Anne Baba Çocuk İletişimini Değerlendirme Aracı (ABÇİDA): ABÇİDA, 48-72 aylık çocuğa sahip anne-babaların çocukları ile iletişimlerine yönelik davranışlarını değerlendirmek amacıyla Arabacı ve Ömeroğlu (2016) tarafından geliştirilmiştir. Ölçek, “Her zaman”, “Sık sık”, “Ara sıra”, “Nadiren” ve “Hiçbir zaman” seçeneklerinden oluşan beşli likert tipi derecelendirmeye dayalıdır. ABÇİDA, beş alt boyuttan oluşmaktadır. Bunlar: konuşma, dinleme, mesaj, sözsüz iletişim ve empatidir. ABÇİDA konuşma alt boyutuna ait iç tutarlılık katsayısı (α) .67, dinleme alt boyutuna ait iç tutarlılık katsayısı (α) .70, mesaj alt boyutuna ait iç tutarlılık katsayısı (α) .60, sözsüz iletişim alt boyutuna ait iç tutarlılık katsayısı (α) .56 ve empati alt boyutuna ait iç tutarlılık katsayısı (α) .73’tür (Arabacı, 2011, s. 72).

Ebeveyn Görüşme Formu: Annelerin ve babaların çocukları ile ilişki ve iletişimleri hakkındaki görüşlerini almak amacıyla çalışma grubuna katılan deney grubunda bulunan ebeveynlere uygulanmıştır. Ebeveynlerin program öncesinde ve sonrasında çocuklarını dinlerken, çocukları ile konuşurken, çocukları ile iletişimleri ve ilişkilerinde dikkat etmeleri gerekenler ile ilgili

Literatür taraması yapılarak hazırlanan, uzman görüşleri doğrultusunda son hali verilen Ebeveyn Görüşme Formu, açık uçlu görüşme sorularından oluşmaktadır.

Program Değerlendirme Formu: Ebeveyn Çocuk İletişimi Eğitim Programı hakkında ebeveynlerin görüşlerini belirlemek amacıyla hazırlanmıştır. Ebeveyn Çocuk İletişimi Eğitim Programı öncesi ve sonrasında ebeveynlere uygulanan programa yönelik genel görüş, önerileri ve eleştirilerinin bulunduğu açık uçlu sorulardan oluşmaktadır.

Veri Toplama Süreci

Çalışmanın bu bölümünde, Ebeveyn Çocuk İletişimi Eğitim Programı'nın hazırlanması, ön testlerin uygulanması, Ebeveyn Çocuk İletişimi Eğitim Programı'nın uygulanması, son testlerin uygulanması ve izleme testlerinin uygulanması hakkında bilgilere yer verilmiştir. Araştırmanın verileri 2016-2017 eğitim öğretim döneminde toplanmış ve aynı dönemde program uygulaması gerçekleştirilmiştir. Bu makalede yayın etiği kurallarına uyulmuştur.

Eğitim Programı'nı hazırlama aşamasında detaylı alan yazın araştırması yapılmıştır. Belirlenen amaçlar doğrultusunda eğitim programının konusu detaylandırılmıştır. Eğitim programında oturum içerikleri, ebeveynlerin çocukları ile iletişimlerini ve ilişkilerini desteklemesine, ebeveynlerin günlük yaşamlarında kullanabilecekleri uygulamaya dönük bilgileri içermesine dikkat edilerek hazırlanmıştır. Belirlenen konulara göre oturumlarda yer alacak konular, amaçlar, çalışma sayfaları, konulara uygun öğretim teknikleri, kullanılacak materyaller, anne ve babaların evde çocuklarıyla yapabileceği çalışmalar (oyun, sanat etkinlikleri, kitap okuma vb.) hazırlanarak programın içeriği oluşturulmuştur. Ebeveyn Çocuk İletişimi Eğitim Programı üç okul öncesi, iki çocuk gelişimi ve iki psikolog olmak üzere toplam yedi uzmanın görüşüne sunulmuştur. Uzman görüşmeleri doğrultusunda son hali verilen Ebeveyn Çocuk İletişimi Eğitim Programı süresi toplam 12 haftadır.

Eğitim Programı'nın hazırlanmasının ardından ebeveynlere ön test olarak; Çocuk ebeveyn ilişki ölçeği, ABCİDA ve görüşme formlarının uygulanması gerçekleştirilmiştir. Ardından Ebeveyn Çocuk İletişimi Eğitim Programı oturumları deney grubu anne ve babalara haftada 1 kez olmak üzere 12 hafta uygulanmıştır. Her oturumun eğitim süresi ortalama 60-80 dakikadır. Her oturumun sunusunun sonunda, "Ailece etkinlik yapıyoruz" çalışmasına yer verilmiş, değerlendirme yapılmış ve ebeveynlerin evde çocuklarına o hafta okuması için hikaye kitapları dağıtılarak oturum tamamlanmıştır. Ebeveyn Çocuk İletişimi Eğitim Programı 2016-2017 Eğitim Öğretim yılı Mart-Haziran aylarında uygulanmıştır.

Eğitim programının tamamlanmasından sonra deney ve kontrol grubu ebeveynlere son testler uygulanmıştır. Uygulanan Ebeveyn Çocuk İletişimi Eğitim Programı'nın kalıcı olup olmama durumunun belirlenmesi amacıyla son test uygulamasından altı hafta sonra deney grubu ebeveynlerine testler tekrar uygulanmıştır.

Verilerin Analizi

"Genel bilgi formu", "Çocuk ebeveyn ilişki ölçeği" ve "Anne baba çocuk iletişimini değerlendirme aracı" aracılığıyla toplanan veriler, bilgisayar ortamına aktararak uygun istatistik yöntemleri ile değerlendirilmiştir. "Ebeveyn

görüşme formu” ve “Program değerlendirme formu” aracılığıyla toplanan veriler, yazılı hale getirilerek içerik analizi yapılmıştır.

Araştırmanın nicel verilerinde değişkenler normal dağılım göstermediğinden nonparametrik testlerden faydalanılmıştır. Ön test puanları ve son test puanları bakımından deney ve kontrol grupları arasında anlamlı bir fark olup olmadığı Mann Whitney U testi ile analiz edilmiştir. Ebeveynlerin ön test-son test puanları Wilcoxon testi ile ön test-son test-izleme testi puanları Friedman"sTwoWayAnova ile karşılaştırılmıştır. Araştırmanın nitel bulguları içerik analizi ile yapılmıştır. Nitel araştırmalarda yaygın olarak kullanılan içerik analizi, birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirmek ve bunları okuyucunun anlayacağı bir biçimde düzenleyerek yorumlamaktır (Varışoğlu vd., 2013).

BULGULAR

Ebeveyn Çocuk İletişimi Eğitim Programı'nın anne baba çocuk ilişkisine ve iletişimine etkisinin incelenmesi amacıyla yapılan araştırmada elde edilen bulgular aşağıda yer almaktadır.

Anne Baba Çocuk İlişkisine Yönelik Bulgular

Tablo 3. Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği Ön Test Puanları Bakımından Gruplar Arasındaki Farklılığa İlişkin Mann Whitney U Testi Sonuçları.

ÇEİÖ	Grup	n	\bar{X}	ss	Mann Whitney U Testi		
					Sıra Ort.	z	p
Olumlu İlişki	Deney	30	31,47	3,91	31,33	-0,371	0,71
	Kontrol	30	31,13	3,44	29,67		
Çatışma	Deney	30	23,20	4,18	32,12	-0,721	0,471
	Kontrol	30	22,80	2,99	28,88		
Bağlanma	Deney	30	14,47	3,32	31,12	-0,276	0,783
	Kontrol	30	14,30	2,96	29,88		

Deney ve kontrol grubundaki ebeveynlerin ÇEİÖ alt boyut ön test puanları arasında anlamlı bir farklılık olmadığı belirlenmiştir ($p>0,05$). Bu durum deney ve kontrol grubu olarak seçilen ebeveynlerin çocukları ile olan ilişkilerinin benzer düzeyde olduğu ile açıklanabilir. İki grubun benzer özellik göstermesi grupların birbirine denk olduğu anlamına gelmektedir.

Tablo 4. Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği Son Test Puanları Bakımından Gruplar Arasındaki Farklılığa İlişkin Mann Whitney U Testi Sonuçları.

ÇEİÖ	Grup	n	\bar{X}	ss	Mann Whitney U Testi		
					Sıra Ort.	z	p
Olumlu İlişki	Deney	30	53,47	2,71	45,50	-6,667	0,001
	Kontrol	30	31,33	3,02	15,50		
Çatışma	Deney	30	47,97	2,89	45,50	-6,666	0,001
	Kontrol	30	22,60	3,22	15,50		
Bağlanma	Deney	30	31,80	1,75	45,50	-6,688	0,001
	Kontrol	30	14,37	3,05	15,50		

ÇEİÖ'nün tüm alt boyutlarında son test puanları bakımından deney ve kontrol grubu arasında anlamlı bir farklılık olduğu belirlenmiştir ($p < 0,05$). Deney grubu ebeveynlerin ÇEİÖ son test puanlarının yüksek olmasında, Ebeveyn Çocuk İletişimi Eğitim Programı'nın etkili olduğu düşünülebilir.

Tablo 5. Kontrol Grubu Ebeveynlerin Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği Ön Test-Son Test Puanları Arasındaki Farklılığa İlişkin Wilcoxon Testi Sonuçları.

ÇEİÖ		n	\bar{X}	ss	Wilcoxon Testi		
					Sıra Ort.	z	p
Olumlu İlişki	Ön test	30	31,13	3,44	4,88	-0,837	0,403
	Son test	30	31,33	3,02	5,92		
Çatışma	Ön test	30	22,80	2,99	6,30	-0,418	0,676
	Son test	30	22,60	3,22	4,70		
Bağlanma	Ön test	30	14,30	2,96	5,50	-0,535	0,593
	Son test	30	14,37	3,05	6,42		

Kontrol grubu ebeveynlerin Ebeveyn Çocuk İletişimi Eğitim Programı öncesi ve sonrası ölçülen ÇEİÖ'nün olumlu ilişki, çatışma ve bağlanma alt boyutlarından elde edilen ön test ve son test puanları arasında anlamlı bir farklılık olmadığı belirlenmiştir ($p > 0,05$). Buna göre kontrol grubu ebeveynler ile çocukları arasındaki ilişkide herhangi bir değişme olmadığı söylenebilir.

Tablo 6. Deney Grubu Ebeveynlerin Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği Ön Test-Son Test-İzleme Testi Puanları Arasındaki Farklılığa İlişkin Friedman's TwoWay Anova Testi Sonuçları.

ÇEİÖ		Friedman's TwoWay ANOVA					Çoklu Karşılaştırma	
		n	\bar{X}	ss	Sıra Ort.	Ki Kare	p	
Olumlu İlişki	Ön test	30	31,47	3,91	1,00	51,383	0,001	1-2 1-3
	Son test	30	53,47	2,71	2,38			
	İzleme	30	54,00	2,27	2,62			
Çatışma	Ön test	30	23,20	4,18	1,00	49,164	0,001	1-2 1-3
	Son test	30	47,97	2,89	2,47			
	İzleme	30	48,13	2,00	2,53			
Bağlanma	Ön test	30	14,47	3,32	1,00	52,602	0,001	1-2 1-3
	Son test	30	31,80	1,75	2,45			
	İzleme	30	31,97	1,47	2,55			

Deney grubu ebeveynlerin olumlu ilişki alt boyutu ön test-son test ve ön test-izleme testi puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmaktadır ($p < 0,05$). Deney grubu ebeveynlerin olumlu ilişki alt boyutu ön test puanının, son test puanına ve izleme testi puanına göre anlamlı derecede düşük olduğu görülmektedir. Deney grubu ebeveynlerin olumlu ilişki alt boyutu son test puanları ile izleme testi puanları arasında anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p > 0,05$). Deney grubu ebeveynlerin çatışma alt boyutu ön test-son test ve ön test-izleme testi puanları bakımından istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmaktadır ($p < 0,05$). Deney grubu ebeveynlerin çatışma alt boyutu ön test puanının, son test ve izleme puanına göre anlamlı derecede düşük olduğu görülmektedir. Deney grubu ebeveynlerin çatışma alt boyutu son test puanları ile izleme testi puanları arasında anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p > 0,05$). Deney grubu ebeveynlerin bağlanma alt boyutu ön test-son test ve ön test-izleme puanları bakımından istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmaktadır ($p < 0,05$). Deney grubu

ebeveynlerinin bağlanma boyutu ön test puanının, son test ve izleme testi puanına göre anlamlı derecede düşük olduğu görülmektedir. Deney grubu ebeveynlerin bağlanma alt boyutu son test puanları ile izleme testi puanları arasında anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p>0,05$). Ayrıca programın etkisine anne babalar arasında anlamlı bir farklılık yaratıp yaratmadığına bakılmış ve anne babalar arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

Anne baba çocuk iletişimine yönelik bulgular

Tablo 7. Anne Baba Çocuk İletişimini Değerlendirme Aracı Ön Test Puanları Bakımından Gruplar Arasındaki Farklılığa İlişkin Mann Whitney U Testi Sonuçları.

ABÇİDA		n	\bar{X}	Mann Whitney U Testi			
				ss	Sıra Ort.	z	p
Konuşma	Deney	30	25,87	6,45	34,93	-1,972	0,051
	Kontrol	30	22,50	2,69	26,07		
Dinleme	Deney	30	18,77	5,06	33,87	-1,499	0,134
	Kontrol	30	17,33	2,83	27,13		
Mesaj	Deney	30	19,30	3,69	24,37	-1,652	0,115
	Kontrol	30	20,93	2,24	35,63		
Sözsüz İletişim	Deney	30	19,10	4,33	34,32	-1,700	0,089
	Kontrol	30	17,47	2,50	26,68		
Empati	Deney	30	29,57	7,46	35,50	-1,941	0,055
	Kontrol	30	24,33	2,64	25,50		

Deney ve kontrol grubundaki ebeveynlerin ABÇİDA tüm alt boyutlarında ön test puanları bakımından deney ve kontrol grupları arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır ($p>0,05$). Deney ve kontrol grubu ebeveynlerinin, Ebeveyn Çocuk İletişimi Eğitim Programı uygulama öncesinde ebeveyn çocuk iletişim düzeyleri arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark bulunmamaktadır. Bu durum deney ve kontrol grubu olarak seçilen ebeveynlerin çocukları ile olan iletişimlerinin benzer düzeyde olduğu ile açıklanabilir.

Tablo 8. Anne Baba Çocuk İletişimini Değerlendirme Aracı Son Test Puanları Bakımından Gruplar Arasındaki Farklılığa İlişkin Mann Whitney U Testi Sonuçları.

ABÇİDA		n	\bar{X}	Mann Whitney U Testi			
				ss	Sıra Ort.	z	p
Konuşma	Deney	30	34,80	2,94	45,50	-6,679	0,001
	Kontrol	30	22,30	2,22	15,50		
Dinleme	Deney	30	26,60	2,24	45,47	-6,668	0,001
	Kontrol	30	17,23	2,45	15,53		
Mesaj	Deney	30	35,97	1,79	45,50	-6,674	0,001
	Kontrol	30	21,93	2,02	15,50		
Sözsüz İletişim	Deney	30	26,33	2,15	45,42	-6,635	0,001
	Kontrol	30	17,33	2,50	15,58		
Empati	Deney	30	37,67	2,76	45,50	-6,674	0,001
	Kontrol	30	24,00	2,48	15,50		

Deney ve kontrol grubundaki ebeveynlerin ABÇİDA tüm alt boyutları son test puanları bakımından deney ve kontrol grupları arasında anlamlı bir farklılık olduğu belirlenmiştir ($p<0,05$). Deney grubunun konuşma, dinleme, mesaj, sözsüz iletişim ve empati son test puanları kontrol grubu konuşma, dinleme, mesaj, sözsüz iletişim ve empati son test puanlarına göre anlamlı derecede yüksektir. Deney grubu ebeveynlerin Ebeveyn Çocuk İletişimi

Eğitim Programı'na katılmalarının, son test puanlarını yükselttiği düşünülebilir. Kontrol grubu ebeveynlerin son test puanlarının, deney grubu ebeveynlerin son test puanlarına göre düşük olmasında Ebeveyn Çocuk İletişimi Eğitim Programı'na katılmamaları etkili olabilir.

Tablo 9. Kontrol Grubu Ebeveynlerin Anne Baba Çocuk İletişimini Değerlendirme Aracı Ön Test-Son Test Puanları Arasındaki Farklılığa İlişkin Wilcoxon Testi Sonuçları.

ABÇİDA		n	Wilcoxon Testi				
			\bar{X}	ss	Sıra Ort.	z	p
Konuşma	Ön test	30	22,50	2,69	11,44	-0,328	0,743
	Son test	30	22,30	2,22	8,70		
Dinleme	Ön test	30	17,33	2,83	14,56	-0,150	0,881
	Son test	30	17,23	2,45	9,38		
Mesaj	Ön test	30	21,93	2,24	11,36	-0,269	0,788
	Son test	30	21,93	2,02	14,10		
Sözsüz İletişim	Ön test	30	17,47	2,50	11,58	-0,417	0,677
	Son test	30	17,33	2,50	11,40		
Empati	Ön test	30	24,33	2,64	12,58	-0,789	0,43
	Son test	30	24,00	2,48	11,25		

Kontrol grubu ebeveynlerin Ebeveyn Çocuk İletişimi Eğitim Programı öncesi ve sonrası ölçülen ABÇİDA'nın konuşma, dinleme, mesaj, sözsüz iletişim ve empati alt boyutlarından elde edilen ön test ve son test puanları arasında anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p>0,05$). Buna göre kontrol grubu ebeveynler ile çocukları arasındaki iletişimde herhangi bir değişme olmadığı söylenebilir. Bu durum, kontrol grubuna herhangi bir eğitim programının uygulanmaması ile açıklanabilir.

Tablo 10. Deney Grubu Ebeveynlerin Anne Baba Çocuk İletişimini Değerlendirme Aracı Ön Test-Son Test-İzleme Testi Puanları Arasındaki Farklılığa İlişkin Friedman'sTwoWayAnova Testi Sonuçları.

ABÇİDA		n	\bar{X}	ss	Sıra Ort.	Friedman's TwoWay ANOVA			Çoklu Karşılaştırma
						Ki Kare	p		
Konuşma	Ön test	30	25,87	6,45	1,03	46,741	0,001	1-2 1-3	
	Son test	30	34,80	2,94	2,50				
	izleme	30	34,83	2,89	2,47				
Dinleme	Ön test	30	18,77	5,06	1,03	45,071	0,001	1-2 1-3	
	Son test	30	26,60	2,24	2,50				
	izleme	30	26,70	1,88	2,47				
Mesaj	Ön test	30	18,30	3,69	1,00	48,667	0,001	1-2 1-3	
	Son test	30	35,97	1,75	2,48				
	izleme	30	35,97	1,92	2,52				
Sözsüz İletişim	Ön test	30	19,01	4,33	1,00	49,560	0,001	1-2 1-3	
	Son test	30	26,33	2,15	2,48				
	izleme	30	26,40	1,85	2,52				
Empati	Ön test	30	29,57	7,46	1,22	31,264	0,001	1-2 1-3	
	Son test	30	37,67	2,76	2,38				
	izleme	30	37,80	2,46	2,40				

Deney grubu ebeveynlerin ABÇİDA tüm alt boyutlarında ön test-son test ve ön test-izleme testi puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmaktadır ($p<0,05$). Deney grubu ebeveynlerin konuşma, dinleme, mesaj, sözsüz iletişim ve empati alt boyutlarının son test ve izleme testi puanının, ön test puanına göre anlamlı derecede

yüksek olduğu görülmektedir. Deney grubu ebeveynlerin ABÇİDA'nın tüm alt boyutlarından alınan son test puanı ile izleme testi puanı arasında anlamlı farklılık bulunmamaktadır ($p>0,05$). Ayrıca programın etkisine anne babalar arasında anlamlı bir farklılık yaratıp yaratmadığına bakılmış ve anne babalar arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

Anne Ve Babaların Çocukları İle İlişkilerine Ve İletişimlerine Yönelik Nitel Bulgular

Tablo 11. Ebeveyn Çocuk İletişimi Eğitim Programı Öncesinde ve Sonrasında Ebeveynlerin Çocukları İle Zamanlarını Nasıl Geçirdiklerine Yönelik Görüşleri.

	Program Öncesi		Program Sonrası	
	Anne f	Baba f	Anne f	Baba f
Oyun oynama	10	8	15	15
Etkinlik yapma (boyama, deney vb.)	7	5	12	14
Sohbet etme	6	6	10	9
Televizyon\film izleme	6	4	3	2
Kitap okuma	2	-	6	5
Parka, alışverişe ya da pikniğe gitme	4	3	5	7

Ebeveyn Çocuk İletişimi Eğitim Programı öncesinde ebeveynlerin çocukları ile geçirdikleri zamanlarında en çok oyun oynama, etkinlik yapma ve sohbet etmeyi tercih ettikleri görülmektedir. Babaların program öncesinde çocuklarına kitap okumadıkları görülmektedir. Program sonrasında ebeveynlerin çocukları ile geçirdikleri zamanlarında tamamının oyun oynama, sohbet etme ve etkinlik yapmayı tercih ettikleri görülmektedir

Bu soruya ilişkin program sonrasında anne ve babaların bazı ifadeleri şu şekildedir:

Oyun, çocuğumun gelişimi için çok önemli. Onunla zaman geçirirken oyun oynamayı tercih ediyorum. (A14)

Çocuğum ile akşamları birlikte zaman geçirebiliyorum. Onunla önce muhakkak sohbet ediyorum. Gününün nasıl geçtiğini konuşuyorum. Ardından oyunlar oynuyoruz. (B7)

Tablo 12. Ebeveyn Çocuk İletişimi Eğitim Programı Öncesinde ve Sonrasında Anne ve Babaların Çocuklarını Dinlerken Nelere Dikkat Ettiklerine Yönelik Görüşleri.

	Program Öncesi		Program Sonrası	
	Anne f	Baba f	Anne f	Baba f
Göz teması kurarak onaylama	8	8	10	12
Konuşmasını sonuna kadar dinleme	2	2	6	8
Başını sallayarak onaylama	2	2	8	7
Katılımlı dinleme	1	1	6	7
Çocuğa dokunma (sırtını sıvazlama, başını okşama gibi.)	-	-	5	6
Çocuğun hizasına eğilme	-	-	5	7
Dinliyormuş gibi yapma ya da dinlememe	2	2	-	-
Empati kurma	-	-	6	6

Ebeveynler, Ebeveyn Çocuk İletişimi Eğitim Programı öncesinde çocuklarını dinlerken en çok göz teması kurduklarını belirtmişlerdir. Program sonrasında ise ebeveynlerin çocuklarını dinlerken; göz teması kurma, çocuğun konuşmasını sonuna kadar dinleme, başını sallayarak onaylama, katılımlı dinleme, çocuğun hizasına eğilme ve empati kurmaya dikkat ettiklerini belirttikleri görülmektedir.

Bu soruya ilişkin program sonrasında anne ve babaların bazı ifadeleri şu şekildedir:

Dinlerken muhakkak gözlerine bakıyorum ve onun yanına eğiliyorum. Başımı sallayarak onu zaman zaman onaylıyorum. (A12)

Kızımı dinlemeye dikkat ediyorum. Onun gözlerine bakıyorum, zaman zaman sırtını sıvazlıyorum, başımı sallayarak onaylıyorum. (B4)

Çocuğumu dinlerken neleri yapmam gerektiğine artık dikkat ediyorum. Mesela gözlerine bakıyorum. Kızımın yerine kendimi koyuyorum. Empati yapıyorum.-Eğitimde yaptığımız N.... canlandırdığı olaydaki gibi- Çocuğumun söylediğini tekrarlıyorum. (A6)

Tablo 13. Ebeveyn Çocuk İletişimi Eğitim Programı Öncesinde ve Sonrasında Anne ve Babaların Çocukları ile Konuşurken Nelere Dikkat Ettiklerine Yönelik Görüşleri.

	Program Öncesi		Program Sonrası	
	Anne f	Baba f	Anne f	Baba f
Çocuğun anlayabileceği net kısa cümleler kurma	5	6	11	14
Göz teması kurma	2	3	7	9
Ben dilini kullanma	-	-	6	9
Çocuk ile her zaman konuşma	4	3	6	4
Empati kurma	-	-	5	6
Çocuğa dokunma	-	-	5	4
Sen dilini kullanmama	-	-	3	2
Yumuşak ses tonu kullanma	-	-	3	4
Övgü dolu hoş giden güzel sözcükler kullanma (Kuzum, bebeğim, aşkım vb.)	4	5	-	-

Ebeveyn Çocuk İletişimi Eğitim Programı öncesinde ebeveynlerin çocukları ile konuşurken en çok; çocuğunun anlayabileceği cümle kurmayı, çocukları ile her zaman konuşmayı ve övgü dolu sözcükler kullanmayı tercih ettikleri görülmektedir. Ebeveyn Çocuk İletişimi Eğitim Programı sonrasında ebeveynlerin çocukları ile konuşurken nelere dikkat ettiklerine yönelik görüşlerinde en çok; çocuğun anlayabileceği net kısa cümleler kurma, ben dilini kullanma ve empati kurmayı belirttikleri görülmektedir. Eğitim programı sonrasında ebeveynlerin çocukları ile konuşmalarında olumlu değişikliklerin olduğu söylenebilir.

Bu soruya ilişkin program sonrasında anne ve babaların bazı ifadeleri şu şekildedir:

Oğlum ile konuşurken kısa cümleler kurmaya dikkat ediyorum. Net ifadeler kullanarak söyleyeceklerimi belirtiyorum, yumuşak ses tonu kullanıyorum. Onu anlayabilmek için kendimi onun yerine koyuyorum yani empati kuruyorum. (B2)

Çocuğum ile konuşurken ben dilini kullanıyorum. Sen dilini kullanmamaya özen gösteriyorum. Onun başını okşuyorum, yanına oturuyorum. Çocuğumun gözlerine bakıyorum. (A8)

Tablo 14. Ebeveyn Çocuk İletişimi Eğitim Programı Sonrasında Anne ve Babaların Programın Kendilerine Neler Kazandırdığına Yönelik Görüşleri.

	Anne f	Baba f
Çocuk ile daha iyi iletişim kurma	14	15
Çocuk ile daha iyi bir ilişki kurma	10	12
Çocuğun olumlu davranışlarına odaklanma	10	11
Çocuk ile kaliteli zaman geçirme	8	10
İyi anne-baba olma	5	8

Kendini geliştirme	4	4
Eşini anlama	2	4
Katılımlı dinleme	4	3

Ebeveyn Çocuk İletişimi Eğitim Programı sonrasında programın kendilerine kazandırdıklarına yönelik görüşlerinde ebeveynler en çok, çocukla daha iyi iletişim kurma, çocukla daha iyi ilişki kurma ve çocuğun olumlu davranışına odaklanmayı belirttikleri görülmektedir. Bu bulgu, eğitim programının amacını desteklemekte ve programın etkili olduğunu göstermektedir

Bu soruya ilişkin program sonrasında anne ve babaların bazı ifadeleri şu şekildedir:

Programdan sonra ben çocuğumu dinlemediğimi anladım. Katılımlı dinlemeyi öğrendim artık oğlumu dinliyorum. Konuşurken ben dili kullanıyorum. Onu daha iyi anlayabiliyorum.(B3)

Program sayesinde yaptığım yanlışları fark ettim. Çocuğum ile ilişkim çok daha iyi. Onu daha iyi anlıyorum. Hatta eşimi bile daha iyi anlıyorum. Bu program biz olmamızı sağladı diyebilirim, ilk kez birlikte çocuğumuz için bir programa katıldık ve aile olabildik.(A2)

Tablo 15. Ebeveyn Çocuk İletişimi Eğitim Programı Sonrasında Anne ve Babaların Programın Çocuk ile İlişkilerine Neler Kazandırdığına Yönelik Görüşleri.

	Anne f	Baba f
Daha sıcak, samimi, iyi ilişki kurma	7	6
Çocuk ile etkili zaman geçirme	6	5
Oyun oynama	4	4
Çocuğa kitap okuma	4	3
Empati kurma	5	6
Çocuğun küçük hatalarını görmezden gelme	2	1
Emir etmemek, sürekli nasihat etmemek, kıyaslamamak	3	2
Aile içi ilişkilerin daha olumlu olması	2	3
Eşini daha iyi tanıma	1	1

Ebeveynlerin çocuk ile ilişkilerine neler kazandırdığına yönelik görüşlerinde en çok; daha sıcak, samimi ve iyi ilişki kurma, çocuk ile etkili zaman geçirme ve oyun oynamayı belirttikleri görülmektedir. Ebeveyn Çocuk İletişimi Eğitim Programı sonrasında anne ve babaların çocukları ile ilişkilerinin daha sıcak, samimi, iyi olduğu görülmektedir. Eğitim programında etkili iletişim, aile içi ilişkiler, ebeveyn-çocuk iletişimi ve iletişim engelleri konularına yer verilmesi, anne ve babaların çocukları ile ilişkilerini olumlu etkilediği söylenebilir

Bu soruya ilişkin program sonrasında bazı anne ve babaların ifadeleri şu şekildedir:

Kızım ile ilişkimizin daha sıcak ve iyi olduğunu söyleyebilirim. (A8)

Kızımla etkili zaman geçirmeme fayda sağladı. Kızıma karşı daha samimiyim. Onunla oyun oynayan bir babayım. (B5)

Tablo 16. Ebeveyn Çocuk İletişimi Eğitim Programı Sonrasında Anne ve Babaların Programa Yönelik Genel Görüşleri ve Önerileri.

	Anne f	Baba f
Programı çocuk ile ilişkiyi ve iletişimi destekleme konusunda başarılı bulma	17	18
Programı çevrelerine tavsiye etme	15	15
Çocuğun gelişimine katkı sağlama	7	10
Eğitim programlarının arttırılması	7	8
Kendini geliştirme	4	6
Eşi tanımayı sağlama	2	3

Ebeveyn Çocuk İletişimi Eğitim Programı sonrasında anne ve babaların programa yönelik genel görüş ve önerileri incelendiğinde en çok; programı çocuk ile ilişkiyi ve iletişimi destekleme konusunda başarılı bulma, programı çevrelerine tavsiye etme ve çocuğun gelişimine katkı sağlamayı belirttikleri görülmektedir.

Bu soruya ilişkin bazı anne ve babaların ifadeleri şu şekildedir:

Program; çocuğum ile iletişimimi desteklemesinin yanı sıra, onun gelişimine de katkı sağladı. İlçede ilk kez anne ve babalara birlikte böyle bir program düzenlendi. Bu eğitim programlarının arttırılmasını öneriyorum. (A12)

Programın amacına yönelik gerçekleştirildiğini düşünüyorum. Kızımla daha iyi iletişim kuruyorum. Keşke bu eğitim programları arttırılsa..(B11)

Bu program ile eşimi tanıdım. Sekiz yıllık evliliğimde eşimi tanımadığımı fark ettim. Bu tarz eğitim programlarının arttırılması gerektiğini düşünüyorum.(A2)

Anne ve babaların Ebeveyn Çocuk İletişimi Eğitim Programı'nı genel olarak çocuk ile ilişkiyi ve iletişimi destekleme konusunda başarılı buldukları görülmektedir. Eğitim programında, farklı yöntem ve tekniklerden faydalanılması, anne ve babaların aktif katılımlarının sağlanması, değerlendirme kartları ile öğrenilenlerin pekiştirilmesi ve "Ailece etkinlik yapıyoruz" çalışmalarını ve hikaye kitapları ile evde eğitimin sürdürülmesi, eğitim programının çocuk ile ilişkiyi ve iletişimi destekleme konusunda başarılı olmasını destekleyenler arasında düşünülebilir.

TARTIŞMA ve SONUÇ

Ebeveyn Çocuk İletişimi Eğitim Programı'nın anne baba çocuk ilişkisine ve iletişimine etkisinin araştırıldığı bu çalışmada uygulanan Eğitim programının anne baba çocuk ilişkisini ve iletişimini olumlu yönde etkilediği tespit edilmiştir.

Deney grubu ebeveynlerin "Çocuk Ebeveyn İlişki Ölçeği" olumlu ilişki, bağlanma ve çatışma alt boyutu son test puanları, kontrol grubu ebeveynlerin puanlarına göre daha yüksektir. Ebeveyn Çocuk İletişimi Eğitim Programı sonrasında deney grubu ebeveynler ile çocukları arasında, olumlu ilişki, bağlanma ve çatışma alt boyutlarından elde edilen puanlar anlamlı derecede artış göstermiştir. Eğitim Programı'nın deney grubu ebeveynler ile çocukları arasındaki ilişkiyi kuvvetlendirdiği söylenebilir. Bunun yanı sıra, Ebeveyn Çocuk İletişimi Eğitim Programı'nın uygulandığı deney grubu ebeveynlerin çocukları ile daha samimi ve sıcak ilişkiler kurdukları, çocukları ile daha az çatışmaya girdikleri, onları anlamak için daha fazla çaba gösterdikleri düşünülebilir. Bu araştırmaya benzer bir çalışma, Kağıtçıbaşı vd. (2004) tarafından elverişsiz koşullardan gelen çocukların anneleri ile yapılmıştır. Erken

Destek Projesi”nin anne çocuk üzerindeki etkilerini incelemek amacıyla gerçekleştirilen araştırmada, 4 yıl süreyle 280 anne-çocuk çifti ile saha çalışması, 6 yıl süreyle 217 anne-çocuk çifti ve 109 baba ile takip araştırması yapılmıştır. Araştırmanın birinci yılında çocukların gelişim düzeyleri saptanmış ve annelerle görüşmeler yapılmıştır. İkinci ve üçüncü yıllarda, deney grubu annelere ve çocuklara Bilişsel Eğitim Programı ve Anne Destek Eğitim Programı uygulanmıştır. Araştırma sonucunda eğitim almayanlara göre eğitim alan ebeveynlerin daha çok kitap okudukları, kendilerini daha iyi bir ebeveyn ve eş olarak, daha bilgili, başarılı, iyi ve yeterli olarak algıladıkları ve çocukları ile ilişkilerinin olumlu etkilendiğine ulaşılmıştır. D’Aoust (2008), yaptığı çalışmada erken çocukluk dönemindeki annelere uyguladığı eğitim programının anne ile çocuk arasında yakınlığın artmasında etkili olduğuna ulaşmıştır. Özel ve Zelyurt (2016) tarafından yapılan çalışmada, 5-7 yaş grubunda çocuğu olan ebeveynlere verilen anne baba eğitimlerinin aile-çocuk ilişkisine etkisi incelenmiştir. Araştırmanın sonucunda, kontrol grubu anne ve babaların çocukları ile ilişkilerinde değişiklik söz konusu olmadığı ancak deney grubu anne ve babaların çocukları ile ilişkilerinin olumlu yönde değiştiği sonucuna ulaşılmıştır. Ebeveyn Çocuk İletişimi Eğitim Programı’nın uygulandığı çalışma grubunda da benzerlik gösteren bu bulgu, araştırmaya katılan anne ve babaların çocukları ile ilişkileri arasında farklılık olmadığını göstermektedir. Ancak, Yılmaz Bolat (2011) tarafından yapılan çalışmanın bulguları araştırmadan farklıdır. Çalışmada, 5 -6 yaş grubunda çocuğu olan anne ve babalara eğitim programı uygulanmıştır. Deney grubu anne ve babaların eğitim programından olumlu yönde etkilendikleri ancak babaların annelere nazaran daha çok olumlu etkilendiği sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmacı, bu bulguyu değişen roller nedeniyle babaların çocuğun hayatında etkin olmaları ve çalışan kadınların çoğalmasi ile yorumlamaktadır.

Ebeveynlere uygulanan farklı eğitim programlarında da, uygulanan programların ebeveynlerin çocukları ile ilişkilerini etkilediği görülmüştür (Edwards vd., 2010; Hornby, 2000; Kephart, 2007; Parker vd., 1999).

Kontrol grubu ebeveynlerin Ebeveyn Çocuk İletişimi Eğitim Programı öncesi ve sonrası ölçülen ABÇİDA konuşma, dinleme, mesaj, sözsüz iletişim ve empati alt boyutlarından elde edilen puanlar arasında anlamlı bir farklılık bulunmadığı görülürken, deney grubu ebeveynlerin ABÇİDA konuşma, dinleme, mesaj, sözsüz iletişim ve empati son test ve izleme testi puanları, ön test puanlarına göre yüksektir. Bu bulgu, deney grubuna uygulanan Ebeveyn Çocuk İletişimi Eğitim Programı’nın ebeveynlerin çocukları ile iletişimlerinin olumlu yönde etkilenmesi olarak yorumlanabilir. Deney grubu ebeveynlerin ABÇİDA son test ve izleme testi puanları arasında anlamlı farklılık bulunmaması, Ebeveyn Çocuk İletişimi Eğitim Programı’nın kalıcı olduğunu göstermektedir. Eğitim programı ile ebeveynlerin olumlu iletişim becerileri kazanmalarına ve çocukları ile sağlıklı iletişim kurmalarına katkı sağladığı söylenebilir. Atan (2016) tarafından yapılan çalışmada, Aile İletişim Becerileri Psiko eğitim Programı deney grubu ebeveynlerine uygulanmış kontrol grubu ebeveynlerine herhangi bir müdahalede bulunmamıştır. Deney grubu ebeveynlerin son test puanlarının kontrol grubu ebeveynlerin son test puanlarına göre yüksek olduğu ve uygulanan eğitim programının, genel olarak ebeveynlerin iletişim becerilerini olumlu yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Ayrıca bu araştırmada deney grubu ÇEİÖ ön test, son test ve izleme testi puanları ve ABÇİDA ön test, son test ve izleme testi puanları bakımından anne ve baba grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık

bulunmamaktadır. Bu bulgu, çalışmaya katılan deney grubu annelerin ve babaların çocukları ile ilişkilerinin eğitim programı öncesinde benzer olması ve eğitim programı sonrasında anne ve babaların çocukları ile ilişkilerinin ve iletişimlerinin birbirlerine paralel artış göstermesi ile yorumlanabilir.

Ebeveyn Çocuk İletişimi Eğitim Programı, eşlere bir arada ve aynı anda uygulanan kurum merkezli bir eğitim programıdır. Eşlerin eğitim programına her ikisinin de aktif katılımlarının sağlanması, "Ailece etkinlik yapıyoruz" çalışmalarında anne ve babaların kimi zaman bir eşi kimi zaman bir çocuğu canlandırıyor olması, her iki ebeveynin görüşleri ve uygun zamanları göz önüne alınarak eğitim programının uygulanması, anne ve babaların eğitim programından benzer etkilenmesine neden olabilir. Bunların yanı sıra, eğitim programının düzenli bir şekilde yürütülmesi, her iki ebeveynin de ilgisine yönelik konularla günlük yaşama dönük uygulanması, eğitim programına katılmayan bir ebeveyn olduğunda (eşi eğitim programına katılmış olsa bile) telafi eğitiminin uygulanması, anne-çocuk ve baba-çocuk konularının irdelenerek çocuğun gelişiminde önemini tartışılması, anne ve babalar arasında farklılığın oluşmama nedenleri arasında düşünülebilir. Eşler arasında uyumu ve bu uyumun çocuklar ile iletişimde etkisini araştıran Lindsey vd. (2009) tarafından yapılan çalışmada, çocuklar ile 18 aylıkken ve 36 aylıkken çalışılmıştır. Her iki yaş döneminde yapılan değerlendirmelerde, ebeveynlerin çocukları ile uyumlu bir ilişki içinde buldukları belirlenmiş olup, uyumlu ikili ilişkilere sahip olan çocukların, iletişimsel yeterliliklerinin daha fazla olduğu ve kendini kontrol etme davranışını daha sık olarak sergiledikleri belirlenmiştir. Ebeveyn Çocuk İletişimi Eğitim Programı'na katılan anne ve babaların benzer biçimde programdan olumlu yönde etkilenmeleri, eşlerin uyumlu ilişki kurmalarında ve çocuğun gelişiminde ortak hareket etmelerinde etkili olduğu düşünülebilir.

Araştırmanın nitel bulguları da, nicel bulguları destekler niteliktedir. Ebeveyn Çocuk İletişimi Eğitim Programı sonrasında ebeveynler çocuklarını dinlerken görüşlerinde en çok; göz teması kurma, çocuğu sonuna kadar dinleme ve baş sallayarak onaylamayı belirtmişlerdir. Bu bulgu, Sevinç ve Evirgen (2004) tarafından yapılan çalışmada annelere uygulanan anne destek programının sonunda, programa katılan annelerin çocuklarını daha iyi dinledikleri bulgusu ile benzerlik göstermektedir. Benzer bir diğer çalışmada, Temiz (2014) tarafından 6 yaş çocuğu olan annelere Anne Çocuk İletişim Becerileri Eğitimi programını uygulamış ve annelerin dinleme becerilerinin olumlu yönde etkilendiği sonucuna ulaşmıştır. Araştırmanın Ebeveyn Çocuk İletişimi Eğitim Programı'ndan sonra anne ve babaların çocukları ile konuşurken nelere dikkat ettiklerine yönelik nitel bulguları da ABCİDA konuşma alt boyutu puanının artışı destekler niteliktedir. Ebeveynlerin çocukları ile konuşurken en çok; net kısa cümleler kurma, ben dilini kullanma ve göz teması kurmayı belirttikleri görülmektedir. Eğitim programından sonra anne ve babaların çocukları ile konuşurken nelere dikkat ettiklerine yönelik görüşlerinden bazıları 'Kızımı daha iyi anlıyorum, empati kuruyorum.', 'Onunla konuşurken ben dilini kullanıyorum.' şeklindedir. Bu bulgudan yola çıkarak, annelerin ve babaların eğitim programından sonra çocukları ile konuşurken olumlu iletişim becerilerinden faydalandıkları söylenebilir. Ünal (2003) tarafından yapılan benzer çalışmada, annelere uygulanan iletişim programının annelerin empatik becerilerini olumlu etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Atan (2016) tarafından anne ve babalara uygulanan iletişim programının, anne ve babaların egoyu geliştirici dil ve ben dili alt boyutu puanlarının artış göstermesi, bu çalışmayı destekler niteliktedir. Ebeveyn Çocuk İletişimi Eğitim Programı'nda, çocukla konuşmanın ve çocuğu dinlemenin tüm yönleriyle açıklanması ve çocukla iletişimde dikkat

edilecek noktalara değinilmesi, çocukla iletişimde farklı iletişim kanalları (sözlü, sözsüz, yazılı, görsel) ve etkili iletişim becerilerinin açıklanması, ebeveynlerin çocukları ile iletişimlerini olumlu yönde etkilediği düşünülebilir. Höl (2017), annelerin iletişim becerilerinin, 60-66 ay grubu çocukların iletişim becerileri üzerindeki etkisine baktığı çalışmada anne iletişiminin empati, mesaj, sözsüz iletişim, konuşma ve dinleme alt boyutları ile çocuğun karşısındakine olumlu tepki gösterme, iletişimde kurallara uyma, iletişimde diğerlerini dikkate alma, aktif iletişimde bulunma arasında anlamlı düzeyde ve pozitif yönde bir etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Ebeveyn Çocuk İletişimi Eğitim Programı sonunda ebeveynlerin eğitim programına yönelik genel görüş ve önerilerinde, ebeveynlerin en çok; programı çocuk ile ilişkiyi ve iletişimi destekleme konusunda başarılı bulma, çocuğun gelişimine katkı sağlama ve eğitim programlarının artırılması gerektiğini belirtmektedirler. Ebeveynlerin katıldıkları eğitim programını çocukları ile ilişkilerini ve iletişimlerini destekleme konusunda başarılı bulmaları, Ebeveyn Çocuk İletişimi Eğitim Programının etkili olduğunu göstermektedir.

Ebeveyn Çocuk İletişimi Eğitim Programı deney grubu annelerin ve babaların çocukları ile iletişiminin olumlu yönde etkilenmesi, farklı eğitim programlarına katılan bireylerin iletişim becerilerini olumlu yönde etkilemesi bakımından alan yazındaki çalışmalarla paralellik göstermektedir (Akaroğlu, 2019; Akgün & Polat Uluocak, 2010; Atan, 2016; Çağdaş, 1997; Deniz, 2003; Ergin, 2003; Erten Sarıkaya, 2020; Fagan & Stevenson, 2002; Fox vd., 2006; Gable, 2003; Hiew vd., 2016; Kartal, 2004; Temiz, 2014; Temiz & Çağdaş, 2015; Ürgüplü Şıraman, 2006; Yalçın, 2013). Benzer olarak çocuk gelişimi ile ilgili konularda eğitim programlarına katılan ebeveynlerin, kontrol grubu ebeveynlerine göre çocuğun gelişiminde daha aktif oldukları ve daha iyi ebeveyn olmak istedikleri belirtilmektedir (Brenner & Fox, 1998; Demircioğlu, 2012; Fox vd., 1995; Göktaş, 2015; Jacobson & Engelbrecht, 2000; Jones vd., 2014; Kurtulmuş, 2010; Levin & Currie, 2010; Maloney 2005; Mast vd., 2014; Nicholson vd., 2002; Solis Camara & Fox, 1996; Yılmaz Bolat, 2011). Ebeveyn Çocuk İletişimi Eğitim Programı'na katılan ebeveynlerin çocukları ile iletişim düzeylerinin ve ilişkilerinin yükselmesi, çocuğun gelişiminde daha aktif olmalarına katkı sağlamasından ilgili çalışmaları desteklediği düşünülebilir. Araştırmanın sonuçları genel olarak değerlendirildiğinde; Ebeveyn Çocuk İletişimi Eğitim Programı'ndan sonra ebeveynlerin çocukları ile daha sıcak ve olumlu ilişki kurdukları ve daha az çatışma yaşadıkları sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca anne ve babaların çocukları ile konuşurken etkili iletişim becerilerinden faydalandıkları ve çocukları ile daha iyi düzeyde iletişim kurdukları belirlenmiştir. Araştırmanın nitel sonuçları, nicel sonuçları desteklemektedir. Anne ve babalar çocukları ve eşleri ile daha iyi ve sıcak ilişki kurduklarını ve etkili iletişim becerilerinden faydalandıklarını (ben dili, katılımlı dinleme gibi) belirtmişlerdir.

ÖNERİLER

▪ Ebeveyn Çocuk İletişimi Eğitim Programı, anne ve babalara birlikte uygulanan bir eğitim programıdır. Aile eğitiminin ve ebeveyn-çocuk iletişiminin önemi düşünülerek okullarda anne ve babalara birlikte uygulanan aile iletişim programları düzenlenebilir.

▪ Anne ve babalara yönelik eğitim programı hazırlanırken ebeveyn-çocuk iletişiminin yanı sıra ihtiyaç analizi yapılarak ebeveynlerin ihtiyaç duydukları farklı konular belirlenebilir ve eğitim programları uygulanabilir.

▪ Ebeveyn Çocuk İletişimi Eğitim Programı okul öncesi dönem çocuklarının anne ve babaları için hazırlanan bir eğitim programıdır. Ebeveynlerin çocukları ile iletişimlerini ve ilişkilerini desteklemeye yönelik ilkökul, ortaokul, lise gibi diğer dönemlere yönelik eğitim programları hazırlanıp uygulanabilir.

▪ Ebeveyn Çocuk İletişimi Eğitim Programı'nda "Ailece etkinlik yapıyoruz" çalışmalarından faydalanılmış ve olumlu etkilerinin olduğu görülmüştür. Okullarda, ebeveynlerin evde birlikte uygulayabilecekleri oyun ve etkinlikler hazırlanarak ailelere iletilebilir.

▪ Yapılan çalışmada, Ebeveyn Çocuk İletişimi Eğitim Programı'nın anne baba çocuk ilişkisine ve iletişimine etkisi araştırılmıştır. Aynı Eğitim programı uygulanarak boylamsal çalışmalar yapılabilir.

▪ Ebeveyn Çocuk İletişimi Eğitim Programı'nda anne ve babalar evde çocukları ile "Ailece etkinlik yapıyoruz" çalışmalarını uygulamışlardır. Araştırmanın etkililiğini arttırmak için anne ve babalara ev ziyaretleri yapılarak anne baba ve çocukların ilişkileri gözlemlenebilir ve boylamsal çalışmalar yapılabilir.

Etik Metni

Bu makalede dergi yazım kurallarına, yayın ilkelerine, araştırma ve yayın etiği kurallarına, dergi etik kurallarına uyulmuştur. Makale ile ilgili doğabilecek her türlü ihlallerde sorumluluk yazarlara aittir. Çalışmanın verileri 2016-2017 Eğitim Öğretim döneminde toplanmıştır.

Yazarların Katkı Oranı Beyanı: Bu çalışmada birinci yazarın katkı oranı %50, ikinci yazarın katkı oranı %50'tir.

KAYNAKÇA

Akaroğlu, G., Dağ, N. , Beserek, S., Selvi, M. & Altıparmak, Ş. (2019). Ebeveyn-çocuk iletişimde oyunun rolü.

Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi, (3), 208-228.

<https://dergipark.org.tr/en/pub/karataysad/issue/54875/751614>

Akgün, E. & Yeşilyaprak, B. (2010). Çocuk Anababa İlişki Ölçeği Türkçe formunun geçerlik ve güvenilirlik çalışması.

Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 13(24), 44-53.

Akgün, R. & Polat-Uluocak, G. (2010). Evlilikte etkili iletişim ve problem çözme: bir toplum merkezindeki kadınlarla gerçekleştirilen grup çalışması. *Aile ve Toplum Eğitim, Kültür ve Araştırma Dergisi*, 6(23), 9-22.

Alkan-Ersoy, Ö., Kurtulmuş, Z. & Çürük-Tekin, N. (2014). Aile çocuk eğitim programının annelerin çocuk yetiştirme tutumlarına ve ev ortamını düzenlenmelerine etkisinin incelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 22(3), 1077-1090.

Amato, P. R. (1994). Father-Child Relations, Mother-Child Relations, And Offspring Psychological Well-Being İn Early. *Journal Of Marriage And Family*, 56(4), 1031-1042.

Arabacı, N. (2011). *Anne-baba çocuk iletişimini değerlendirme aracı'nın geliştirilmesi ve anne-baba çocuk iletişiminin bazı değişkenler açısından incelenmesi*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Arabacı, N. & Ömeroğlu, E. (2013). 48-72 Aylık çocuğa sahip anne-babaların çocukları ile iletişimlerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 30, 41-53.

- Arabacı, N. & Ömeroğlu, E. (2016). Anne- Baba- Çocuk İletişimi Değerlendirme Arac'nın (ABÇİDA) geliştirilmesi: Geçerlik güvenirlik çalışması. *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 4(7), 1-21.
- Aral, N., Baran, G., Gürsoy, F., Köksal-Akyol, A., Bütün-Ayhan, A., Yıldız-Bıçakçı, M. & Erdoğan, S. (2011). The Effects of parent education programs on the development of children aged between 60 and 72 months. *Social Behavior and Personality*, 39(2), 241-250.
- Atan, A. (2016). *Aile iletişim becerileri psikoeğitim programı'nın ebeveynlerin iletişim becerilerine, çift uyumuna, evlilik doyumuna ve 5-6 yaş çocuklarının sosyal duygusal uyumuna etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Berk, L. E. (2006). *Child development*. USA: Pearson Education, Inc.
- Brenner, V. & Fox, R. A. (1998). Parental discipline and behavior problems in young children, *The Journal of Genetic Psychology*, 159(2), 251-256.
- Creswell, J. W. (2003). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Çağdaş, A. (1997). *İletişim dilinin 4-5 yaş çocuklarının sosyal gelişimine etkileri*. Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çağdaş, A. (2012). *Anne-baba-çocuk iletişimi*. Ankara: Eğiten Kitap.
- Chow, V. (2004). *Parenting and Family Support*. UCLA Center Families and Communities. www.healthychild.ucla.edu
- D'Aoust, R. F. (2008). *The impact of early childhood poverty on academic achievement and the influence of supportive parenting* (Doctoral dissertation). Retrieved from <https://search.proquest.com/docview/304510706?pq-origsite=gscholar>.
- Demircioğlu, H. (2012). *Altı yaşında çocuğu olan annelere uygulanan aile eğitimi programının aile işlevleri ve anne baba tutumları ile çocuğun gelişimi üzerindeki etkisinin incelenmesi*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Deniz, İ. (2003). *İletişim becerileri eğitiminin ilköğretim 8. sınıf öğrencilerinin iletişim becerisi düzeylerine etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Downer, J., Campos, R., Macwayne, C. & Gartner, T. (2008). Father involvement and children's early learning: a critical review of published empirical work from the past 15 years. *Marriage & Family Review*, 43(1/2), 67-108.
- Edwards, N. A., Sullivan, J. M., Meany-Walen, K. & Kantor, K. R. (2010). Child parent relationship training: Parents' perceptions of process and outcome. *International Journal of Play Therapy*, 19(3), 159-173.
- Ergin, H. (2003). *İletişim becerileri eğitim programının okulöncesi dönem çocuklarının iletişim beceri düzeylerine etkisi*. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Erkan, S. (2010). Aile ve aile eğitimi ile ilgili temel kavramlar. Z. F. Temel (Ed.), *Aile eğitimi ve erken çocukluk eğitiminde aile katılım çalışmaları* içinde (s. 1-48). Ankara: Anı.
- Fagan, J. & Stevenson, H. C. (2002). An experimental study of an empowerment-based intervention for African American head start fathers. *Family Relations*, 51(3), 191-198.

- Fox, R. A., Duffy, K. M. & Keller, M. K. (2006). Training community based professionals to implement an empirically supported parenting program. *Early Child Development and Care*, 176(1), 19-31.
- Fox, R., Platz, D. L. & Bentley, K. S. (1995). Maternal factors related to parenting practices, developmental expectations, and perceptions of child behavior problems. *The Journal of Genetic Psychology*, 156(4), 431-441.
- Gable, S. (2003). Communicating Effectively with Children. State Extension Specialist, Human Development. *University of Missouri Columbia*, 1-6.
- Göktaş, İ. (2015). *Aile katılımı ve sosyal beceri eğitimi programlarının tek başına ve birlikte 4-5 yaş çocuklarının sosyal becerileri ve anne çocuk ilişkileri üzerindeki etkisinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Günalp, A. (2007). *Farklı anne baba tutumlarının okul öncesi eğitim çağındaki çocukların özgüven duygusunun gelişimine etkisi (Aksaray ili örneği)*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Erten Sarıkaya, H. (2020). *Okul Öncesi Öğretmenleri İletişim Becerileri Psikoeğitim Programının Öğretmenlerin İletişim Becerileri ile 5 Yaş Çocuklarının Sosyal-Duygusal Uyum Düzeyleri ve Prososyal Davranışları Üzerindeki Etkisi*. Pamukkale Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Hiew, D. N., Halford, W. K., Vijver V. D. & Liu, S. (2016). Communication and relationship satisfaction in chinese, western, and intercultural chinese-western couples. *Journal of Family Psychology*, 30(2), 193-202.
- Hornby, G. (2000). *Improving parental involvement*. London: Cassell.
- Höl, Ş. (2017). *Annelerin Çocuklarına Yönelik İletişim Becerilerinin 5-6 Yaş Grubu Çocuklarının İletişim Becerileri Üzerindeki Yordayıcı Etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Jacobson, A. L. & Engelbrecht, J. (2000). Parenting education needs and preferences of parents of young children. *Early Childhood Education Journal*, 28(2), 104-116.
- Jones, S., Calam, R., Sanders, M., Diggle, P.J., Dempsey, R. & Sadhnani, V. (2014). A pilot web based positive parenting intervention to help bipolar parents to improve perceived parenting skills and child outcomes. *Behavioural and Cognitive Psychotherapy*, 42(3), 283-296.
- Kağıtçıbaşı, Ç., Sunar, D., Bekman, S. & Cemalcılar, Z. (2004). *Erken müdahalenin erişkinlikte süren etkileri: Erken destek projesinin ikinci takip araştırmasının ön bulguları*. İstanbul: Anne-Çocuk Eğitim Vakfı.
- Kartal, H. (2004). Bursa'da AÇEP'e katılan bir grup anne ve çocuğun profilleri ile programın anne ve çocuklar üzerindeki etkisi. *Kültürlerin Buluşması: Erken Çocukluk Gelişimi ve Eğitimine Yansımaları*. İstanbul: OMEP, 217-227.
- Kaya, A. (2011). *Kişilerarası ilişkiler ve etkili iletişim*. Ankara: Pegem.
- Kazan, H. & Sarısoy, S. (2021). Anne-çocuk ilişkisi bağlamında okul öncesi dönemde iletişim becerileri üzerine bir araştırma. *İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(2), 441-472.
- Kephart, E. M. (2007). *Relationships between parental involvement and child development outcomes in head start* (Doctoral dissertation). Retrieved from <https://etda.libraries.psu.edu/catalog/8022>.

- Kılınc, F. (2011). *Anne eğitim programı ile anne çocuk etkileşim programının 24-36 aylık çocukların bilişsel becerilerine ve annelerin çocuk yetiştirme davranışlarına etkisinin incelenmesi*. Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Köksal Akyol, A. (2003). Anne-baba-çocuk ilişkisi. *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi*, 3(36).
- Kurtulmuş, Z. (2003). *Anne eğitim programının 4-6 yaş grubu çocuğu olan alt sosyo-ekonomik düzeydeki anne davranışları üzerindeki ve annelerin okul öncesi eğitime yönelik görüşlerine ilişkin etkisinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Kurtulmuş, Z. (2010). *Bilim ve sabat merkezine devam eden üstün yetenekli çocukların ailelerine verilen bilgisayar temelli eğitimin aile bireylerinin aile ilişkilerini algılamalarına ve çocukların mükemmeliyetçilik düzeylerine etkisinin incelenmesi*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Kuzu, N. (2006). *Okul öncesi eğitim kurumlarında uygulanan aile katılım çalışmalarının anne davranışları üzerindeki ve annelerin okul öncesi eğitime yönelik görüşlerine ilişkin etkisinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Lanjekar, P.D., Joshi, S.H., Lanjekar, P. D. & Wagh, V. (2022). The Effect of parenting and the parent-child relationship on a child's cognitive development: A literature review. *Cureus.*, 14(10), 30574. doi: 10.7759/cureus.30574
- Levin, K. A. & Currie, C. (2010). Family structure, mother-child communication, father-child communication, and adolescent life satisfaction: A cross-sectional multilevel analysis. *Health Education*, 110(3), 152-168.
- Li, Z., Yu, C., Cao, Y. et al. (2023). The association between parent-child attachment and prosocial behavior: A longitudinal study. *Current Psychology*, <https://doi.org/10.1007/s12144-023-04474-8>
- Lindsey, E. W., Cremens, P. R., Colwell M. J. & Caldera Y. M. (2009). Descriptors: parent child relationship; communicative competence (languages), *Social Development*, 18(2), 375-396.
- Maloney, R. (2005). *Cultivating mindful parenting during marital transition: an initial evaluation of the mindful parenting program* (Doctoral dissertation). Retrieved from <https://search.proquest.com/docview/304989743/77695DACA08942C1PQ/1?accountid=14141>.
- Mast, J., Antonini, T., Raj, S., Oberjohn K., Cassedy, A., Makoroff, K. & Wade, S. (2014). Web-based parenting skills to reduce behavior problems following abusive head trauma: A pilot study. *Child Abuse & Neglect*, 38(9), 1487-1495.
- Mwoma, B. T. (2009). *Paternal Involvement in children's education: an implication of children's performance at preschool in gucha district kenya*. Master Desertation, Kenyatta University.
- Nazlı, S. (2014). *Aile danışmanlığı*. Ankara: Anı.
- Nicholson, B., Anderson, M., Fox, R. & Brenner, V. (2002). One family at a time: a prevention program for at-risk parents. *Journal of Counseling and Development*, 80(3), 362-371.
- Oktay, A., Gürkan, T., Zembat, R. & Unutkan, Ö. (2003). *Okul öncesi programı uygulama rehberi (Ne yapıyorum? Neden yapıyorum? Nasıl yapmalıyım?)*. İstanbul: Ya-Pa.
- Önder, A. (2005). *Okul çağı çocuğu ile iletişim*. İstanbul: Morpa Kültür.

- Özel, E. & Zelyurt, H. (2016). Anne baba eğitiminin aile çocuk ilişkilerine etkisi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 36, 9-34.
- Özkan, T. (2014). *Çocuğu okul öncesi eğitim kurumuna devam eden babalara uygulanan baba katılım programının baba çocuk ilişkisi üzerine etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Pancsofar, N., Vernon-Feagansa, L., Odoma, E. & Roe J. R. (2008). Family relationships during infancy and later mother and father vocabulary use with young children. *Early Childhood Research Quarterly*, 23, 493-503.
- Parker, F. L., Boak, A. Y., Griffin, K. W., Ripple C. & Peay, L. (1999). Parent-child relationship, home learning environment, and school readiness. *School psychology Review*, 28(3), 413-425.
- Segrin, C. & Flora, J. (2005). *Family Communication*. NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Sevinç, M. & Evirgen, Ş. (2004). Küçükçekmece Okulöncesi Eğitim Merkezinde Verilen Okul Destekli Anne Eğitim Programının Anneler Üzerindeki Etkileri. *Kültürlerin Buluşması: Erken Çocukluk Gelişimi ve Eğitimine Yansımaları*. İstanbul: OMEP, 99-119.
- Solis Camara, P. & Fox, R. A. (1996). Parenting practices and expectations among Mexican mothers with young children. *The Journal of Genetic Psychology*, 157(4), 465-476.
- Tarkoçin, S. (2014). *Okul öncesi eğitim kurumuna devam eden 48-66 aylık çocukları olan ebeveynlerin çocukları ile iletişim kurma düzeyleri ve davranış sorunları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Telles, V. (2002). Mother-child relationship in a residential substance abuse setting (Master thesis). Retrieved from <http://search.proquest.com/docwiev>.
- Temiz, G. & Çağdaş, A. (2015). Anne çocuk iletişim becerileri eğitiminin çocukların duyguları tanıma becerilerine etkisi. *Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 17, 87-105.
- Temiz, G. (2014). *Anne çocuk iletişim becerileri eğitiminin çocukların duyguları tanıma ve ifade etme becerilerine etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tezel Şahin, F. & Özyürek, A. (2010). *Anne baba eğitimi ve okul öncesinde aile katılımı*. İstanbul: Morpa.
- Tezel Şahin, F. & Özyürek, A. (2016). *Anne baba eğitimi ve aile katılımı*. Ankara: İstatistik Dünyası.
- Tezel Şahin, F. (2014). Anne çocuk ilişkisi ve bu ilişkiyi etkileyen faktörler. *International Journal of Science Culture and Sport*, 2(3), 79-88.
- Tok, S. (2001). Aile içi iletişim ve çocuk. *Çağdaş Eğitim Dergisi*, 279, 34-39.
- Ulutaş, İ. & Ömeroğlu, E. (2007). The Effects of an Emotional Intelligence Education Program on the Emotional Intelligence of Children. *Social Behavior and Personality: an international journal*, 35(10), 1365-1372.
- Ünal, F. (2003). *Empatik iletişim eğitiminin okulöncesi çocuğu olan annelerin empatik beceri düzeylerine etkisi*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Ürgüplü Şıraman, K. F. (2006). *Etkili öğretmenlik eğitiminin öğretmenlerin iletişim becerilerine etkisi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Varışoğlu, B., Şahin, A. & Göktaş, Y. (2013). Türkçe eğitimi araştırmalarında eğilimler. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri (KUYEB)*, 13(3), 1767-1781.

Warner, L. & Sower, J. (2005). *Educating young children*. Newyork: Pearson Education.

Yalçın, H. (2013). Anne-çocuk iletişimi eğitiminin etkileri. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 28, 179-194.

Yavuzer, H. (2003). *Yaygın anne baba tutumları ana baba okulu*. İstanbul: Remzi.

Yılmaz Bolat, E. (2011). *Anne baba eğitiminin beş-altı yaş çocuğa sahip anne babaların çocuk yetiştirme tutum ve davranışlarına etkisinin incelenmesi*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

Yörükoğlu, A. (2014). *Çocuk ruh sağlığı*. İstanbul: Özgür.